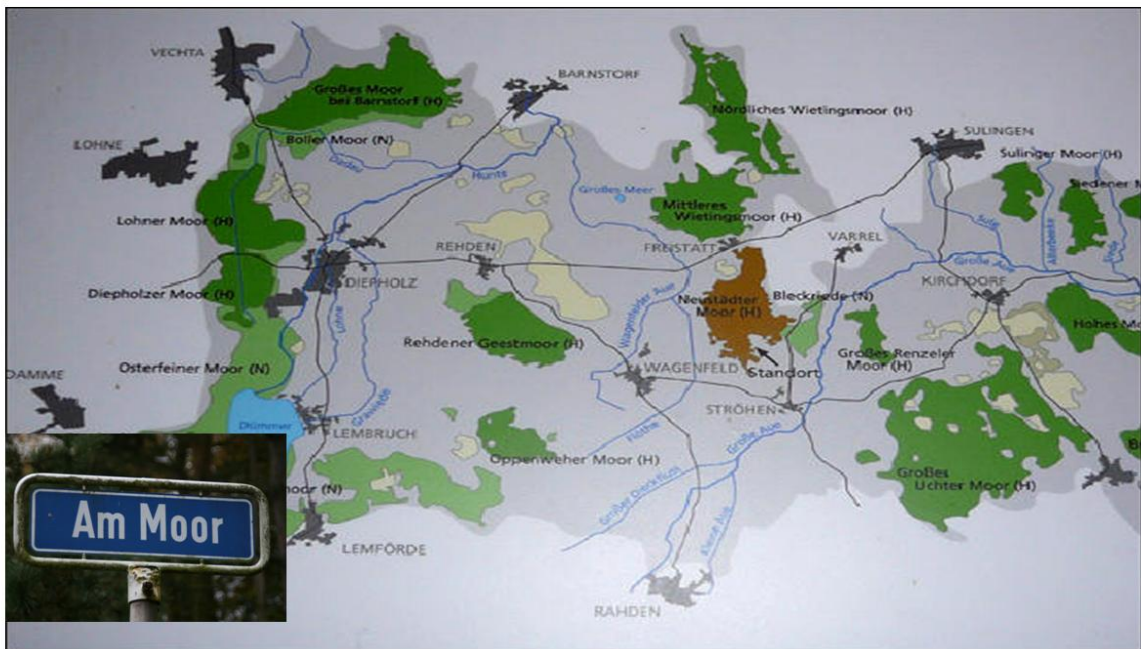

Kraanvogels Diepholz november 2007

Colofon

KNNV – Vereniging voor veldbiologie afdeling Epe en Heerde

secretariaat:

Margriet Maan-Everaars

Veesserenkweg 42

8194 LM

Veessen

tel. 0578-631244

email: margriet.maan@hetnet.nl

Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe

secretariaat:

Benno van den Hoek

Bovenstraatweg 54

8096 PG

Oldebroek

tel. 0525-631771

email: bennovdhoek@hotmail.com

Redactie:

Adrie Hottinga

Gert Prins

Bijdragen:

Rudie Heideveld

Theo den Hertog

Foto's:

Roel Pannekoek

Benno van den Hoek

Fiet van Beek

Matthijs Bootsma

Jan van Dijk

Jeannette de Jong

Adrie Hottinga

Vogeltrip Diepholzer Moorniederung 2 tot en met 4 november 2007

Duitsland

Bestelling reisverslag op dvd.

Maak € 5 (inclusief verzendkosten) over op banknr. 3265. 59.337

Met vermelding: Diepholz 2007 en naam, adres, postcode en plaats.

Inhoud

blz

Inleiding en Samenvatting	4
Een impressie van Theo den Hertog	5
Een impressie van Rudie Heideveld	7
Deelnemers en verblijf	8
Kraanvogel	9
Bescherming en Diepholzer Moorniederung	11
Betekenis voor vogels	14
Veenvorming en vervening	16
Kraanvogelaantallen	18
Pleisterplaatsen	19
Broedvogels	21
Toerisme en observaties	21
Beheer natuurterreinen	24
Landbouwexploitatie	25
Gebiedsbeschrijvingen	26
Aantallen Kraanvogels 2007/2008	32
Dagexcursies: verkenning 7 oktober 2007	33
Vrijdag 2 november 2007	34
Zaterdag 3 november 2007	37
Zondag 4 november 2007	46
Adressen en bronnen	49

Inleiding

In 2003 en 2006 waren leden van de KNNV afdeling Epe en Heerde in Frankrijk voor de observatie van Kraanvogels bij Lac du Der in Giffaumont. Tijdens ons bezoek aan Lac du Der gedurende het weekend van 4 tot en met 6 november 2006 besloten wij om in 2007 een bezoek te brengen aan de Diepholzer Moorniederung. Wij werden voor dit bezoek extra geïnspireerd na de aanschaf van het boek: “Cranes when and where”, dat alle Kraanvogelpleisterplaatsen van Europa beschrijft. Ook is Rügen meerdere malen door leden van de vogelwerkgroep bezocht. Ook werd door één van de deelnemers tijdens een werkbezoek Vorpommern bezocht. Door de bezoeken aan de drie genoemde gebieden waar Kraanvogels tijdens de trek pleisteren, werden wij opmerkzaam gemaakt om ook eens de veengebieden in de omgeving van Diepholz te bezoeken. De laatste jaren nemen de aantallen Kraanvogels die hier overnachten enorm. De inspiratie voor een bezoek werd nog extra opgevijzeld na informatie van diverse vogelaars die de omgeving van Diepholz hadden bezocht. De Diepholzer Moorniederung ligt op nog geen drie uur rijden van Epe en is de reistijd dus geen belemmering voor een kort bezoek. De Vogelwacht Noord-Veluwe had al in het verenigingsorgaan Anser een oproep geplaatst voor deelname aan deze vogeltrip. Aangezien ook een aantal leden van de KNNV afdeling Epe en Heerde lid zijn van de vogelwacht Noord-Veluwe waren de contacten met Jan Nijendijk snel gelegd voor een gezamenlijke vogeltrip. Wij wilden wel verkennen wat ons te wachten stond en hoe we voor een grote groep de overnachtingen konden organiseren. Op 7 oktober 2007 bezochten Gert en Hendrik Prins, Jan Nijendijk en Adrie Hottinga het dorp Wagenfeld om overnachting te regelen en bezochten tevens het Rehdener Geestmoor, het Neustädter Moor en de Dümmersee. Dit bezoek resulteerde in de georganiseerde vogeltrip van 2 tot en met 4 november 2007.

Samenvatting

Tijdens ons eerste bezoek op 7 oktober noteerden wij circa 175 kraanvogels, waaronder ook nog een broedpaar met 2 juvenielen in het Neustädter Moor. Ook zagen wij foeragerende Toendrarietganzen en Kolganzen, één Rode wouw en meerdere Klapkusters. Het tweede bezoek was 2-4 november en bij uitstek een Kraanvogelweekend waarbij iedere dag meerdere duizenden Kraanvogels werden waargenomen. Onze bezoeken concentreerden zich op het Rehdener Geestmoor en het Neustädter Moor. In het Rehdener Geestmoor bekeken wij tijdens de morgennevel en de avonddauw het vertrek en de aankomst van Kraanvogels op de slaappleaats.

De aantallen Kraanvogels die wij telden varieerden tussen de 5000 en 8000 ex. Het tellen is niet eenvoudig, aangezien de Kraanvogels via verschillende locaties arriveren en ook vertrekken via meerdere slaappleaatsen. De observatietoren in het Rehdener Geestmoor is ver verwijderd van de slaappleaats om verstoring door bezoekers te voorkomen.

Reisverslag

Een vogeltrip wordt door de KNNV afdeling Epe en Heerde afgesloten met een reisverslag. In een reisverslag wordt informatie opgenomen van de bezochte gebieden, de natuur- en landschapsbescherming en het beheer van natuurgebieden. Het tweede deel van een reisverslag geeft informatie van de waargenomen vogelsoorten. Het derde deel van het reisverslag geeft informatie over relevante adressen, websites en interessante literatuur die geraadpleegd kan worden als voorbereiding voor een vogelreis.

Het reisverslag wordt weer met andere vogelwerkgroepen als ruilobject gebruikt voor een bezoek aan nieuwe gebieden, die voor vogelaars interessant zijn.

Een impressie van Theo den Hertog Rehdener Geestmoor

Het klinkerweggetje dat het Rehdener Geestmoor in een oostelijk en westelijk gedeelte splitst rolt zich langzaam uit tot aan de overliggende bosrand. Het zwart mag zich dan terugtrekken uit de nacht, het grijs dat zich de vorige avond uit de lucht liet zakken lijkt gehecht aan dit landschap. Een dun regentje bedekt de wereld waar ik deel van uitmaak. Zo nu en dan rolt er een druppel water vanuit mijn haar over mijn voorhoofd omlaag. Het deert me niet, ik geniet. Achter me weet ik een kijktoren met vogelaars die de beschutting en het overzicht prefereren boven het onderdeel zijn met, maar hier gebeurt het. Hier word je net zo nat als de Kraanvogels. Hier ruik je het veen, voel je de wind en bovenal: hier word je niet gestoord door het geluid van soortgenoten. Als je iets wilt voelen van de verstoring die dieren ervaren moet je eens in een observatiehut tussen vogelaars gaan zit

Niet gestoord door soortgenoten.

Om me heen klinkt het geluid van naar schatting 6000 Kraanvogels die hier de nacht hebben doorgebracht. Gisteravond zagen we er minimaal 3500 invallen. In groepen tot 350 stuks kwamen ze in lange lijnen aanvliegen. Boven het Moor braken er met een welhaast gansachtige frivoliteit continu groepjes van meestal 3 tot 6 exemplaren af, om te landen op de naar hun idee meest ideale onbezette plek.

Vanochtend verwachten we het omgekeerde: kleine groepjes die zich aaneenrijgen tot een lange sliert van naar foerageergronden vertrekkende vogels. Een dichterbij komend geroep doet denken aan lang vervlogen tijden trekt mijn blik naar twee Kranen die langzaam het grijs van zich afschudden. De witte kopstreep haast lichtgevend in de nevel. De naar omlaag gehoekte nek, de kromming in de rug en de wat afhangende poten geven de Kraanvogels een vermoeide indruk. De grijze vleugels met het contrasterende zwart van de arm- en handpennen slaan ondiep door de lucht. Opwaarts met bijna rechte vleugels, neerwaarts met een duidelijke hoek ter hoogte van de vleugelboeg die optreedt wanneer de vleugels onder

horizontaal komen. Ik noteer 7.03 uur, de tijd waarop thuis zo'n beetje de wekker afloopt. Het duurt nog 5 minuten voordat de volgende vogels het luchtruim kiezen, maar dan gaat het snel. Waarvandaan de vogels opstijgen is in het grijs niet waar te nemen, dat de hele lucht nu gevuld is met naar het zuidwesten vliegende Kranen is onmiskenbaar. Binnen een goed half uur trekken in lange lijnen minstens 5000 vogels voorbij, maar dan is het over en vliegt nog slechts een enkele Kraanvogel richting het geroep van soortgenoten in de verte.

Ik loop de Moordamm terug richting de observatietoren en tel 5 Blauwe Kiekendieven die op zoek naar prooi over de heide wentelen. Terwijl ik even stilsta om van dit schouwspel te genieten, heeft de natuur, als een imponerende afsluiting van een groots vuurwerk, nog een verassing in petto. Als op een afgesproken teken stijgen vanaf drie vennen grote groepen ganzen op die een boog beschrijven, samensmelten, uiteenvallen en weer samensmelten tot een enorme wolk van beweging en geluid die opgewonden over het gebied waait, het veen latend voor wat het is: verlaten, uitgestrekt en nat.

Bij de toren aangekomen delen we onze waarnemingen. In grote lijnen beschrijven we waar consensus over is. In detail dat waar verschillen over bestaan. Ook ik zoek naar woorden, niet voor het beschrijven van waarnemingen, maar voor het beschrijven van mijn gevoel. Ik vind ze niet. Ze zijn als foto's die laten zien wat je zag. Hooguit met sfeer, soms met de emotie van de gefotografeerde, maar nooit met die van de fotograaf.

In de schemer dalen zij neer en uit de ochtendnevel vertrekken zij weer.

Op de Moordamm in het Rehdenener Geestmoor.

Een impressie van Rudie Heideveld Een gedicht in het dialect

Vogelen in de voormalige veenmoerassen van Noord-Duitsland.

Een schitterende plaats bezocht met veel vogels van allerlei aard, vooral doortrekkers om even op te vetten voor de verdere reis.

Vreemd is het om te moeten constateren dat dit een gebied is wat opnieuw is ingericht om weer een echt veenmoeras te worden. In schril contrast staat dit met de sterk ontwaterde en in cultuur gebrachte gronden. Nog troostelozer zien de onafzienbare veenaufgravingen eruit. Enorm hoeveel veen hier wordt afgegraven. Bij dit alles overziend, komt bij mij een gedicht boven wat ik hier heb opgeschreven.

*O maakt niet alle Grund terecht
to Ackerland, to Moat en Waide
Loat hier en doar een höökien frij
een streepien fenn, een stückien Häide
Dat hier en doar een steenchien blift
soa as et uns de Heergott gift
Ik hoop dat ze daar tot bezinning komen*

P.S. Gedicht geschreven in de Oudnedersaksische taal. De taal die men ook daar ter plaatse nog spreekt.

De start van de Kraanvogeltrip in het Grosses Moor; tweede van rechts, de auteur van het Oudnedersaksische gedicht.

Deelnemers 2007

Aan de vogeltrip 2007 namen leden deel van de Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe, de KNNV afdeling Epe en Heerd en de KNNV vogelwerkgroep Zwolle.

Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe

Gert Veldhuizen
Fiet van Beek
Jan Nijendijk
Gerard Plat
Roel Pannekoek
Jeanet de Jong
Benno van de Hoek
Jan van Dijk
Theo den Hertog
Herman Veerbeek

Putten
Ermelo
Harderwijk
Nunspeet
Harderwijk
Harderwijk
Oldebroek
Zwolle
Nunspeet
Haarle

KNNV afdeling Epe en Heerde

Rudi Heideveld
Margriet Maan
Matthijs Bootsma
Jan Hofstede
Gert Prins
Adrie Hottinga

Hoorn
Veessen
Heerde
Vaassen
Epe
Vorchten

Van vrijdag 2 tot zaterdag 3 november waren 16 leden van de vogelwerkgroepen aanwezig in Wagenfeld en omgeving en van zaterdag 3 tot zondag 4 november waren 9 leden aanwezig om Kraanvogels te observeren. Het was een geanimeerd gezelschap dat enkele dagen in de venen van de Diepholzer Moorniederung rondstruinde op zoek naar Kraanvogels en andere vogels en overige bezienswaardigheden.

Logistiek en verblijf

Er werd op vrijdag 2 november gereisd met zes personenauto's en vanwege diverse verplichtingen op verschillende tijdstippen vertrokken uit verschillende plaatsen. Uiteindelijk troffen we elkaar in het Goldenstedtener Moor waar de VBW- groep een wandeling had gemaakt en de KNNV- groep de Klapekster bij het informatiecentrum observeerde. Wij verbleven in hotel Wiedemann en Central hotel Wagenfeld in het dorp Wagenfeld. Hotel Wiedemann heeft een éénpersoonskamer, twee tweepersoonskamers en één drie persoonskamer. Central hotel Wagenfeld beschikt over 11 tweepersoonskamers en een éénpersoonskamer.

Wij gebruikten het diner en ontbijt gezamenlijk in hotel Wiedemann en de overnachtingen waren verspreid over de twee hotels. Logistiek geen probleem, aangezien de twee hotels een paar honderd meters van elkaar verwijderd zijn. Zowel voor kleine als grote groepen zijn deze twee hotels die samenwerken een prima onderkomen, mede gelet op de geringe afstand van het Rehdenner moor.

Evenals voorgaande Kranentrips naar Lac du Der ontbeten wij pas om half tien, omdat wij tijdens zonsopkomst de ochtendtrek van de Kraanvogels van de slaappleatsen wilden beleven. Ook in hotel Wiedemann werd voor koffie en thee gezorgd voor de veldlunch. Schuin tegenover hotel Wiedemann is een bakker die ook op zondagmorgen geopend is, zodat zonder veel tijdverlies brood gekocht kon worden voor de lunch. Tevens is tegenover hotel Wiedemann een tankstation, waar een overzichtskaart gekocht kan worden.

Het hotel/pension Wiedemann in Wagenfeld: goed onderkomen voor vogelwerkgroepen.

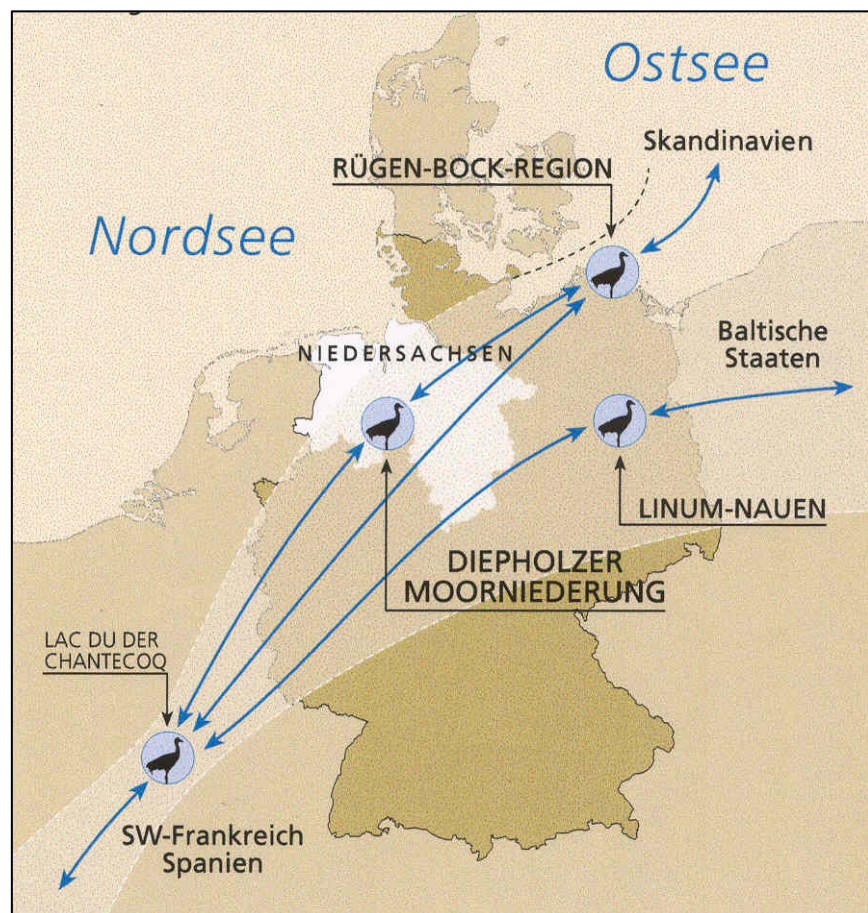
Kraanvogel

Kraanvogel – vogel van geluk!

De Latijnse naam *Grus grus* doet recht aan het trompetachtige geluid “gruuh gruuh” of “grüh gruugh”. Kraanvogels zijn majestueuze vogels met een hoogte van 110 tot 130 cm en een gewicht van dat ligt tussen vijf en zeven kilo en een spanwijdte van 2.20 meter. Negentig procent van de broedparen legt twee eieren, maar drie eieren is geen uitzondering. Er wordt 25 tot 30 dagen gebroed, waarna de grijze kuikens uitkomen.

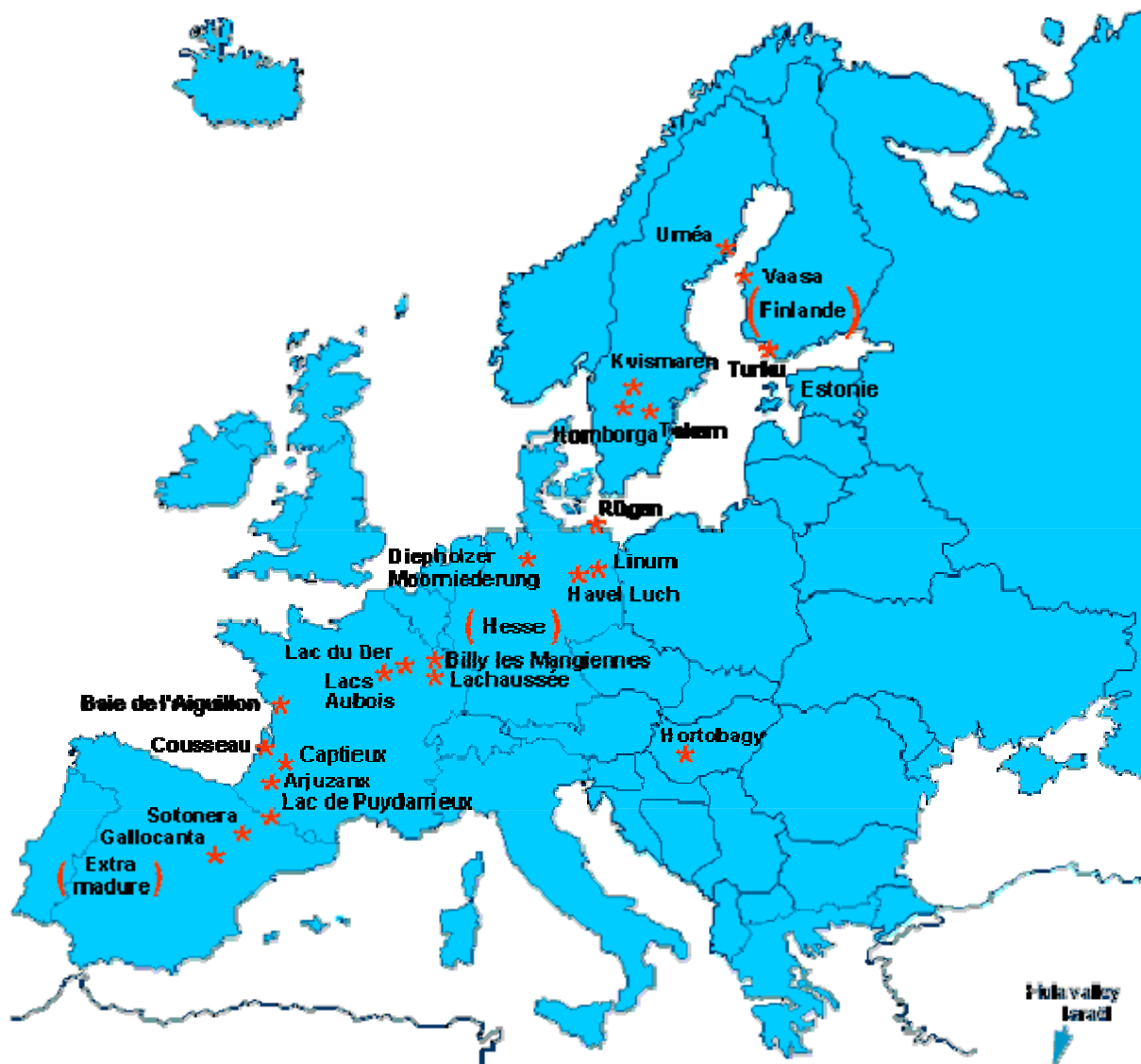
Tijdens de trek vliegen de Kraanvogels op 200 tot 1000 meter hoogte, maar boven de Pyreneeën bereiken ze een hoogte van 4000 meter. De gemiddelde vliegsnelheid ligt tussen de 45 en 65 kilometer per uur, maar bij goede thermiek en wind in de rug kunnen ook snelheden van 80 kilometer per uur gehaald worden. Wanneer Kraanvogels goed opgevet zijn, worden zonder tussenstop afstanden van 2000 kilometer afgelegd.

Tussen adulte vrouwtjes en mannetjes is weinig onderscheid in de kleur van het verenkleed, behalve de grootte, waarbij in de regel het mannetje iets groter is dan het vrouwtje. Nog geen 10 jaar geleden was de populatie van broedende Kraanvogels in veel delen van Europa sterk bedreigd. De populatie nam af door een afname van broedbiotopen en voedsel tijdens de trek naar Spanje, waar overwinterd wordt in de kurkeikenreservaten. Kraanvogels hebben tijdens de trek per dag 300 gram graan nodig voor de vlucht naar het zuiden. Door de teruggang van de Kraanvogels is in veel landen een beschermingsprogramma opgezet dat erin voorziet om de agrariërs schade uit te betalen die Kraanvogels veroorzaken door het foerageren op ingezaaide velden. Tevens wordt subsidie vertrekt voor het later in de winter ploegen van geoogste korrelmaïsvelden. Vooral deze maatregel is erg gunstig voor de trekkende Kraanvogels die korte of langere tijd pleisteren in de Diepholzer Moorniederung en bij Lac du Der. In Duitsland is de projectgroep “Kranichschütz Deutschland” opgericht om bij de overheid subsidieregelingen te bepleiten voor uitbetaling aan agrariërs die schade ondervinden en mee willen werken aan de opvang van pleisterende Kraanvogels. De laatste jaren zijn veel nieuwe reservaten beschikbaar voor de Kraanvogels en pakt het agrarisch natuurbeheer gunstig uit. Inmiddels is door velerlei inspanningen het aantal broedparen in Duitsland gestegen tot zo’n 5000 broedparen. Meer dan de helft van de broedpopulatie leeft in Meckelenburg-Vorpommern. Evenals de ontwikkeling van de Zeearend in Noord-Duitsland is dit deel het belangrijkste gebied voor broedende Kraanvogels. Voordat de Kraanvogels neerstrijken in de Diepholzer Moorniederung is de eerste rustplaats na Zweden, Noorwegen, Finland en Polen de Vorpommerse Oostzeekust met bekende locaties als Rügen, Hiddensee, de schiereilanden Darss en Zingst en de Bodden langs de Oostzee.

Voor de laatste tien jaar hebben wetenschappers, natuurbeschermers en particuliere vogelbeschermers zich beijverd om gronden aan te kopen en subsidies te stimuleren voor de bescherming van Kraanvogelbiotopen. Naast de veiligstelling van broedgebieden is ook veel aandacht besteed aan de veiligstelling van foerageergebieden die tijdens de trekperiode van essentieel belang zijn voor overleving. Schadeloostelling voor agrariërs is tijdens de trekperiode erg belangrijk, om de landerijen te kunnen benutten als foerageergebied.

Ook is veel energie gestoken in de bouw van vogelobservatietorens, informatiepanelen en informatiecentra om belangstellenden optimaal te laten genieten zonder verstoring van de Kraanvogels.

Overzicht Kraanvogelpleisterplaatsen in West-Europa.

Informatie over de pleisterplaatsen is beschikbaar via website: www.grus-grus.eu

Bescherming

De meeste Kraanvogelpleisterplaatsen zijn beschermd via Natura 2000: een Europees netwerk van natuurgebieden dat van belang is voor planten en dieren en habitats die op Europees niveau bescherming genieten. Gebieden hebben de status van Vogelrichtlijngebied en of Habitatrichtlijngebied.

Bij Vogelrichtlijngebieden gaat het om de bescherming van broedvogels en niet broedvogels inclusief de biotopen en voor Habitatgebieden gaat het om de bescherming van overige diergroepen en vegetaties inclusief biotopen.

Overzicht Naturschutzgebiete omgeving Diepholz.

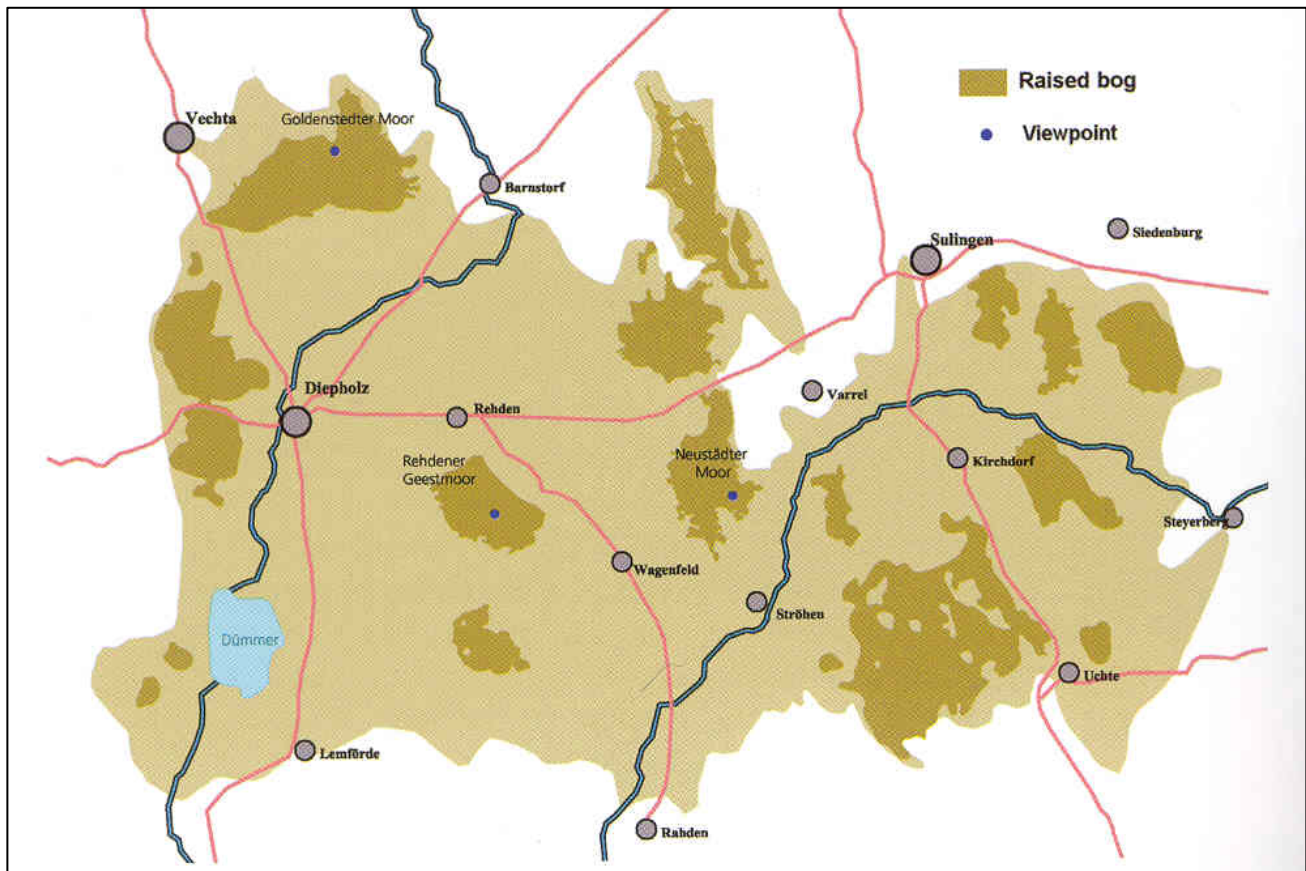
Diepholzer Moorniederung

(Dit hoofdstuk is een vertaling van samenvattingen uit het boek: *Cranes – where, when and why* en van de flyer van de BUND – “Hochmoore werden zum Leben erweckt” – Diepholzer Moorniederung).

De Diepholzer Moorniederung is gelegen in het noordwesten van Duitsland, op ongeveer 100 kilometer ten westen van Hannover; ten noorden van de laatste uitlopers van de Duitse hoogvlakte en ten zuiden van de Noordduitse laagvlakte. Dit deel van Duitsland is erg vlak, op enkele zandopduikingen na, die zijn ontstaan tijdens de laatste ijstijd. In de lage delen met hoge grondwaterstanden zijn meerdere hoogvenen ontstaan. Het ontstaan van de hoogvenen is terug te voeren tot zo'n 5000 jaar geleden. Hoewel door urbanisatie en landbouwintensivering grote delen van het oorspronkelijke veenlandschap zijn gecultiveerd, zijn er nog zo'n 15 halfnatuurlijke venen in de Diepholzer Moorniederung. Veel van deze venen bestaan uit gedegradeerde hoogvenen, omdat in grote delen het hoogveen geëxploiteerd is voor brandstof en potgrond. Vijftien venen met een oppervlakte van 24.000 hectare liggen als eilanden in de Diepholzer Moorniederung in een totale omgeving van 118.000 hectare. In kilometers uitgedrukt: 50 kilometer in west-oostelijke richting en 30 kilometer in noord- zuid richting. Veel oorspronkelijke hoogvenen waar de turf en het veen zijn afgegraven, zijn via natuurherstelprojecten omgevormd tot nieuwe natuurgebieden met reservaatstatus. In veel gebieden zijn vernattingsprojecten uitgevoerd en wordt getracht om weer hoogveenvorming op gang te krijgen.

In de nog aanwezige concessiegebieden is het verplicht om na vervening herstelprojecten uit te voeren en worden ook deze gebieden bestemd als natuurreservaat. Tijdens ons bezoek hebben wij nog in veel venen exploitatie van turf en veen gezien.

Ook graslanden op veenbodem zoals bijvoorbeeld in het Dammermoor worden afgegraven voor exploitatie van turf en veen. In deze gebieden zullen in de toekomst via natuurontwikkeling nieuwe natuurgebieden worden gecreëerd.

Overzicht ligging veengebieden ten opzichte van dorpen in de Diepholzer Moorniederung.

De industriële winning van de hoogvenen is in de tweede helft van de 20^e eeuw gestart. Voordien werd hoofdzakelijk turf gestoken als gebruik voor brandstof. Door de intrede van de industriële winningen is het mogelijk om op grote schaal veen af te graven voor de verwerking van turven voor tuindecoraties en voor potgrond. Veel venen zijn na de winningen omgevormd als landbouwgrond. In veel gebieden waar nu korrelmaïs wordt geteeld, is goed te zien dat in het recente verleden veen is gewonnen. In het landschap zijn de winningen ook te herleiden aan de lage percelen en de houtsingels die op richels als perceelscheiding nog aanwezig zijn. Veel van de oorspronkelijke venen die zijn omgevormd ten behoeve van de landbouw zijn gedraineerd; er was enkele decennia geleden een enorme behoefte aan landbouwgrond in dit deel van Duitsland. Ofschoon veel biotopen voor tal van diersoorten al waren opgeofferd ten behoeve van de landbouwkundige ontwikkelingen is vanaf 1970 een beschermingsprogramma opgezet. Korhoen, Goudplevier, Wulp, Watersnip, Tureluur en Kievit, Klapexster en Roodborsttapuit waren de broedvogels die hebben geleid tot de instelling van natuurreservaten. De meest waardevolle moerassen en venen zijn onder de bekende Ramsar-Convention geplaatst en hebben hierdoor een internationale status ("the RAMSAR-Convention-Area Diepholzer Moorniederung") met een totale oppervlakte van 15.000 hectare. Circa 21.000 hectare valt nu onder de aanwijzing van het Natura 2000 systeem voor internationale bescherming van natuurgebieden. Nieuwe exploitatie van de venen is gestopt, behalve voor die velden waar nog een vergunning op rust. Wij hebben ook gezien dat in veel venen nog op grootschalige wijze turf gewonnen wordt.

Veel venen waar turf is gewonnen en die als natuureservaat zijn bestemd, hebben te lijden van verdrogingsverschijnselen door de vroegere winningen en de lage grondwaterstanden in de omringende landbouwgebieden. De laatste decennia wordt veel gedaan aan de restauratie van de veengebieden, om de veenvorming weer te activeren. Op dit moment is in meer dan 7000 hectare veengebied en bufferzones (die als grasland worden geëxploiteerd) het water opgezet om verdroging zoveel mogelijk te voorkomen. Waar nog veen wordt gewonnen is in de vergunning opgenomen dat de maatschappijen die turf winnen de gebieden op moeten leveren met natuurinrichting. Dit betekent dat in de gebieden waar nu winningen plaatsvinden in de toekomst geen landbouwkundige exploitatie zal plaatsvinden, maar nieuwe natuurgebieden worden gecreëerd. Het doel is om goede condities te scheppen voor nieuwe veenvorming door de ontwikkeling van veenmossen en nieuwe biotopen te creëren voor typische broedvogels van open landschappen. Doelsoorten zijn: Kievit, Wulp, Watersnip, Tureluur en eendensoorten. Door de restauratie van venen lijkt het erop dat de lokale populaties zich stabiliseren. Korhoen en Goudplevier zijn inmiddels verdwenen.

Nieuw heidelandschap na “restauratie” in het Neustädter Moor.

Betekenis voor vogels

De Diepholzer Moorniederung is al enkele decennia het zwaartepunt van de bescherming van hoogveengebieden in Niedersachsen. Dit gebied vervult een belangrijke verbindingsfunctie met andere nabijgelegen Europese vogelbeschermingsgebieden (Dümmer See en Steinhuder Meer).

Klaapekster in Neustädter Moor.

Het totale gebied met de 15 venen is een belangrijke broedplaats voor vogelsoorten die gebonden zijn aan veen, heide en vochtige graslandbiotopen. In 1979 werd de Diepholzer Moorniederung als wetland onder de beschermende werking van de Ramsar Conventie veilig gesteld. De reden was toen de bescherming van broedbiotopen van Goudplevieren. Op dit moment is dit gebied het belangrijkste broedgebied voor Klapstekers en Velduilen in Niedersachsen. Er broeden een aantal sterk bedreigde vogelsoorten:

Nachtzwaluw, Blauwe kiekendief, Wintertaling, Boomvalk, Watersnip, Wulp, Tureluur en Roodborsttapuit. Deze informatie is afkomstig van één van de vele sites. Inmiddels weten we dat Nachtzwaluwen weer in opmars zijn en dat Roodborsttapuiten in agrarisch gebied dat extensief wordt beheerd in hoge aantallen kunnen broeden. Van de overige vogelsoorten weten we dat de broedpopulaties, evenals in Nederland sterk bedreigd zijn.

Sinds 2000 heeft zich de Diepholzer Moorniederung ontwikkeld als een internationaal belangrijke pleisterplaats voor Kraanvogels met maximum aantallen van 40.000 ex. Ook voor de overwintering van Kol- en Rietganzen neemt dit gebied in betekenis toe.

Cultuurhistorisch heeft dit gebied ook een belangrijke betekenis voor bedreigde landbouwhuishouddierrassen. De Diepholzer Moorniederung is het herkomstgebied en thans ook het belangrijkste gebied waar Moorschnucken (schapen) als cultuurhistorisch belangrijk landras ingezet worden voor het beheer van de hoogvenen en aangrenzende buffergebieden.

Veenvorming is een bijzonder interessant proces.

Hoogveenvorming vindt plaats in vochtige slenken en ondiepe meren die in de loop van vele eeuwen dichtgegroeid zijn met laagveen en broekbossen; de voorstadië van hoogvenen. Met een koel en vochtig Atlantische klimaat, dat zorgt voor een neerslagoverschot is zo'n 8000 jaar geleden het ontstaan van hoogvenen ingezet. Torf en Bleichmoore zijn de belangrijkste groep van hoogveenvegetaties. De groene, rood en geel kleurende veenmossen die in dichte pollen groeien, zijn voor ontwikkeling op neerslag aangewezen. Hoogvenen worden daarom ook regenwatervenen genoemd. Als een enorme spons zuigen de veenmossen de regen op en slaan deze op in de veenbulten. Zo wordt een bijzonder biotoop gecreëerd waar alleen dier- en plantensoorten zich kunnen vestigen die gebonden zijn aan zure en vochtige omstandigheden. In de hoogvenen heerst een voortdurend voedselgebrek, de weinige voedingsstoffen die in omloop zijn, zijn hoofdzakelijk afkomstig uit neerslag. Veenmossen nemen de voedingsstoffen op in de totale plant en gebruiken daarom geen functionerende wortels. In de strijd om de voedingsstoffen verzuren veenmossen, omdat ze aangewezen zijn op regenwater.

Nieuwe veenvorming in het Rehdener Geestmoor.

Dit leidt ertoe dat hoogveen extreem voedselsarm is, maar ook een zuur biotoop is. Veenmossen blijven groeien en jaarlijks groeit het hoogveen enkele millimeters en ontstaat in de loop van vele duizenden jaren een landschap dat zichzelf omhoog groeit, mits de condities voor veenvorming goed zijn.

Interessant is dat de waterstand van een hoogveen hoger in het landschap ligt dan de grondwaterstand. Dit maakt het hoogveen wel extra gevoelig voor ontwatering en drainage. De turf ontstaat omdat in het zuurstofarme en zure milieu vrijwel geen organismen kunnen leven en het veen zichzelf ophoopt, doordat er geen afbraakprocessen plaatsvinden. Door de ophoging van afstervende veenmossen, ontstaan de hoge bulten en terrassen in het landschap, mits de condities rond de venen dit niet verhinderen door afwatering en drainage.

Alleen met uitgekiende overlevingstactieken kunnen in het hoogveen enkele bloeiende planten in het voedselarme en zure milieu van de veenmossen leven: Eénarig wollegras, Kruipwilg, zeggen en Grovedennen redden het met of zonder schimmels die plantendelen ontleden en waardoor voedingsstoffen vrijkomen. Veel diersoorten die in voedselrijke systemen voorkomen, zullen we in het voedselarme en zure hoogveen niet tegenkomen. De levensgemeenschap van het hoogveen is soortenarm, maar de soorten die er voorkomen zijn zeldzaam en zeker de moeite waard om te beschermen. Een bekende hoogveenspecialist is de zonnedaauw die in meerdere soorten in dit extreme milieu goed gedijt. Ook de Moosbeere (Veenbes) is een echte hoogveenplant die in leven blijft door een lange bloeitijd van zes weken. Ook zijn er niet zoveel diersoorten die het hoogveen bevolken. Het zijn naast enkele reptielen hoofdzakelijk insecten die we in het hoogveen tegenkomen. Vooral meerdere soorten libellen kunnen overleven in hoogveenbiotopen.

Afgraving en daarna van ontwikkeling van nieuw veen.

Voor de natuurbeschermingsinstanties is de instandhouding en nieuwe ontwikkeling van hoogveen een enorme ambitie. Vrijwel alle Noord-Duitse hoogvenen zijn ontwaterd, afgeveend, gecultiveerd en dus volledig verstoord ten opzichte van de oorspronkelijke hoogveensystemen. Alleen in de laatste restanten van eertijds uitgestrekte hoogvenen in de Diepholzer Moorniederung zijn nog relictpopulaties van planten en dieren aanwezig voor herintroductie voor venen die in een herstelfase verkeren.

In de Diepholzer Moorniederung is nog een aantal venen die “ontsnapt” zijn aan de cultiveringsdrang en kennis kunnen leveren voor natuurbeschermers voor het herstel van gedegradeerde hoogvenen. De eerste en belangrijkste stap voor regeneratie van levend hoogveen is het herstel van de waterhuishouding en het hydrologisch systeem van grote oppervlakten om wegzijging te voorkomen. Hiervoor moeten diepe sloten rond de venen afgesloten worden met stuwen of zelfs gedempt worden. Ook moeten dammen aangelegd worden rond de hoogvenen die nog niet zijn verveend.

De BUND is actief met velerlei beschermingsmaatregelen voor het herstel van levend hoogveen. Erg belangrijk is het beheer van de bufferzones die rond de venen liggen; een scala van laagvenen, berkenbroekbossen, Grovedenopstanden, vochtige graslanden en Pijpestrovelen. Het beheer van bufferzones richt zich meer en meer op de instandhouding en het herstel van de venen en resulteert veelal in een verhoging van grondwaterstanden. Tijdens ons bezoek aan de Diepholzer Moorniederung hebben wij vele stadia van verval en herstel gezien. In het Rehdener Geestmoor is de waterstand verhoogd en zijn Berken afgestorven en op veel plaatsen zagen wij Eenarig wollegras en veenplassen met zeggenvegetaties.

Vervening

Naast alle hydrologische maatregelen om het hoogveen weer te regenereren vindt op diverse lokaties nog op grote schaal industriële vervening plaats. Er worden zowel veengebieden als graslanden van boeren verkocht, verveend. Voordat verveend kan worden, worden sloten gegraven en wordt het veen ontwaterd. Na het indrogen van het veen worden machinaal turven gestoken en afgevoerd of te drogen gelegd, afhankelijk van het gebruik voor potgrond of voor allerlei toepassingen in siertuinen. De tweede laag wordt machinaal afgeschoven en afgevoerd voor potgrondverwerking.

Turven voor compost en tuinen.

Kraanvogels

Door de natuur-
beschermingsinstantie, BUND
Diepholzer Moorniederung, is in
het verleden geen afzonderlijk
doel geformuleerd voor de
bescherming van Kraanvogels in
de Diepholzer Moorniederung.
Niettemin werden vanaf begin
jaren negentig steeds vaker
tijdens het voorjaar maar vooral
in de herfst Kraanvogels
waargenomen.

Tijdens de trek uit de Baltische staten via Rügen, naar Lac du Der overnachten de Kraanvogels in de ondiepe veenplassen. Het is opmerkelijk dat in een betrekkelijk korte periode ieder najaar weer enkele tienduizenden Kraanvogels pleisteren in de Diepholzer Moorniederung.

Tot het voorjaar van 2001 werden geen integrale tellingen uitgevoerd in het totale gebied. Tussentijdse tellingen gaven wel inzicht in de aanwezigheid van Kraanvogels in diverse verspreide gebieden. In het voorjaar van 1984 en 1989 werden circa 2000 ex. geteld, gedurende het voorjaar van 1996 werden 5000 ex. waargenomen en in het voorjaar van 1999 2500 ex. Zoals al eerder is vermeld, zijn de aantallen gedurende de herfst vele malen hoger dan tijdens de voorjaarstrek. In de herfst van 1994 werden meer dan 11.000 als het maximum aantal vastgesteld. Opvallend genoeg werden de jaren daaropvolgend niet meer dan 2000 ex. tijdens de herfsttrek waargenomen. Tijdens de herfst van 2000 werd een record aantal van 20.000 Kraanvogels geteld. Nooit van te voren werden zoveel Kraanvogels in de Diepholzer Moorniederung waargenomen. Door deze spectaculaire toename is de interesse om Kraanvogels te tellen enorm toegenomen. Vanaf herfst 2001 organiseert de BUND integrale tellingen die inzicht geven in de totale herfstpopulatie die hier tijdens de trek aanwezig is.

Door het aflezen van ringen wordt steeds meer bekend waar de Kraanvogels vandaan komen en welke trekroutes gevolgd worden. Ongeveer 60 % van de geringde Kraanvogels komt uit

Zweden en circa 40 % uit Duitsland zelf. De Kraanvogels die tijdens de herfsttrek in de Diepholzer Moorniederung neerstrijken, zijn vaak enkele dagen daarvoor in de omgeving van Rügen/Bock waargenomen. De afstand naar de pleisterplaatsen in Rügen is hemelsbreed ongeveer 320 kilometer. Veel geringde ex. worden vervolgens waargenomen in de omgeving van Lac du Der – Chantecoq in Frankrijk. De afstand tussen Diepholz en Lac du Der is ongeveer 540 kilometer.

Balsen op de pleisterplaatsen.

Pleisterplaatsen

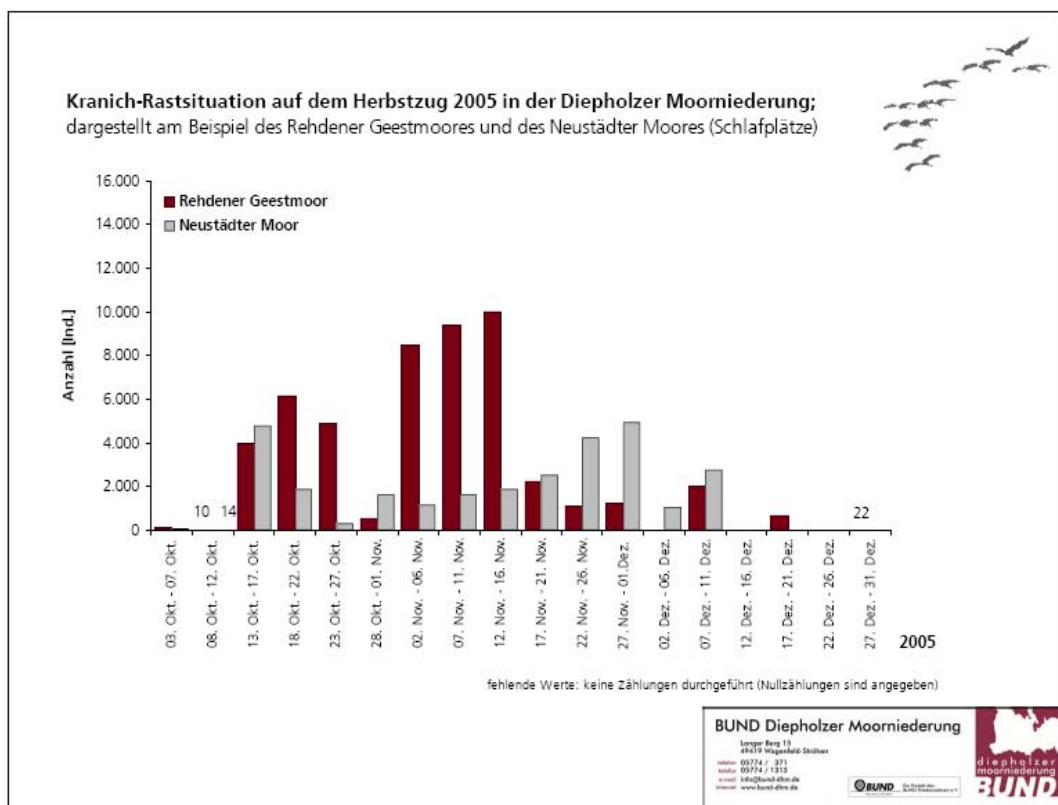
Inmiddels zijn ten minste 17 bekende pleisterplaatsen in 15 verschillende venen en moerasgebieden bekend. Zes pleisterplaatsen in vijf venen worden regelmatig gebruikt als slaapplek; vijf pleisterplaatsen in vier venen worden onregelmatig als slaapplek benut en zes pleisterplaatsen worden alleen tijdens hoge waterstanden als slaapplek benut. Er ontstaan ook weer nieuwe pleisterplaatsen, omdat na de veenontginningen de gebieden heringericht worden als natuurgebied. Er zijn ook gebieden die weer hun functies als slaapplek verliezen, wanneer niet tijdig de ontwikkeling van berkenbroekbos wordt afgeremd. Via de inzet van kuddes Moorschnucken wordt zoveel mogelijk de ontwikkeling van berkenbroekbos afgeremd.

Akkers zijn een belangrijk foerageergebied tijdens de trek.

Wat is nu de reden dat de Diepholzer Moorniederung goede pleisterplaatsen biedt tijdens de trek van de Kraanvogels?

1. Er zijn grote oppervlakten korrelmaïs en granen die na de oogst voedsel bieden. Voor Kraanvogels zijn maïsresten beter toegankelijk dan resten in de graanvelden. Korrelmaïs wordt laat geoogst in oktober en november, juist in de periode dat de Kraanvogels van Rügen naar Frankrijk en Spanje trekken. Vooral tijdens natte perioden in de herfst kunnen kraanvogels langer profiteren van de korrelmaïs, aangezien agrariërs niet alles tegelijk kunnen oogsten.
2. Er zijn veel pleisterplaatsen en er komen nog steeds nieuwe pleisterplaatsen bij na de veenwinningen. De afstand tussen de verschillende pleisterplaatsen is niet meer dan 5 kilometer. Er is altijd wel een pleisterplaats beschikbaar waar Kraanvogels kunnen overnachten.
3. Door de BUND wordt veel energie gestoken om de veengebieden open te houden via de inzet van kuddes Moorschnucken van particuliere ondernemers, berken worden verwijderd, Pijpestroven velden worden gemaaid en gemulched.

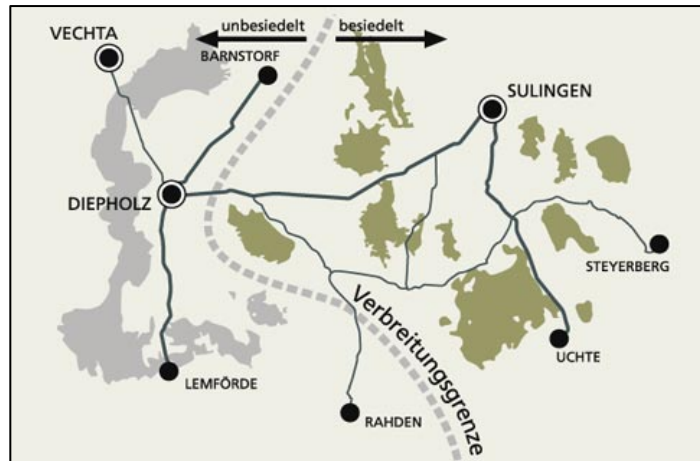

Kraanvogel – aantallen in de herfst van 2005.

Broedvogels

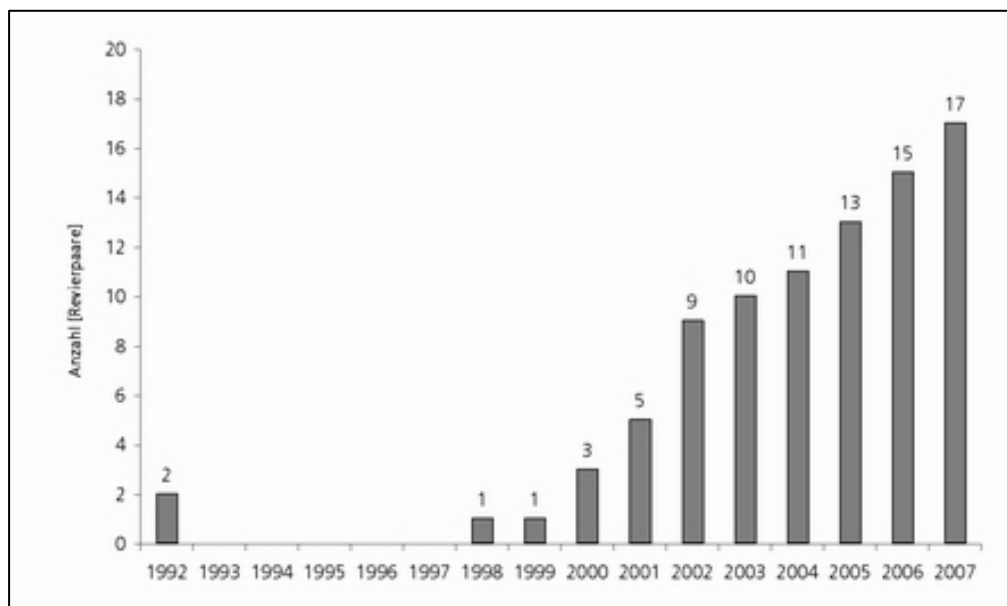
In Duitsland broeden inmiddels weer 5000 paar Kraanvogels.

Sinds 1989 broeden Kraanvogels in de diverse natuureservaten in de Diepholzer Moorniederung. Het aantal broedparen is inmiddels gestegen tot 17 broedparen (in 2007); er wordt nu alleen nog gebroed in het oostelijke deel. De verwachting is dat ook in het westelijke deel broedvogels zich zullen vestigen.

Overzicht grens broedgebieden Kraanvogels.

Gelet op de toename van broedvogels in West-Europa en de ontwikkeling van nieuwe natuurgebieden lijkt deze verwachting haalbaar. De Diepholzermoorniederung is het meest westelijk gelegen broedgebied in Duitsland.

Ontwikkeling aantal broedparen Kraanvogels 1992 – 2007.

Toerisme

De bevordering van Kraanvogeltoerisme zoals we dat kennen in andere delen van Europa is tot 2001 niet geïntroduceerd in de Diepholzer Moorniederung. Maar sinds 2002, toen 30.000 Kraanvogels tijdens de herfsttrek pleisterden, zijn radio en televisie zich gaan interesseren in de aanwezigheid van Kraanvogels. Dit heeft geleid tot een toename van mensen die tijdens de herfsttrek Kraanvogels observeren in het Diepholzer Moor. Verrast door de enorme populariteit van vogelaars heeft de BUND ervoor gezorgd dat meerdere observatietorens zijn geplaatst en dat er excursies worden georganiseerd. Het district Diepholz en diverse gemeenten zijn nu erg actief met de promotie van Kraanvogeltoerisme. De aandacht die de Kraanvogels krijgen heeft een positieve werking op de activiteiten van de BUND en voor de bescherming van de laatste veengebieden en de restauratie van venen.

Ook wij hebben gemerkt dat Kraanvogel toerisme bevorderd wordt; op zaterdag waren in de namiddag in het Rehdener Geestmoor circa 40 auto's en een touringcar langs de Moordamm geparkeerd. De observatietoren was bomvol met vogelaars!

Observaties

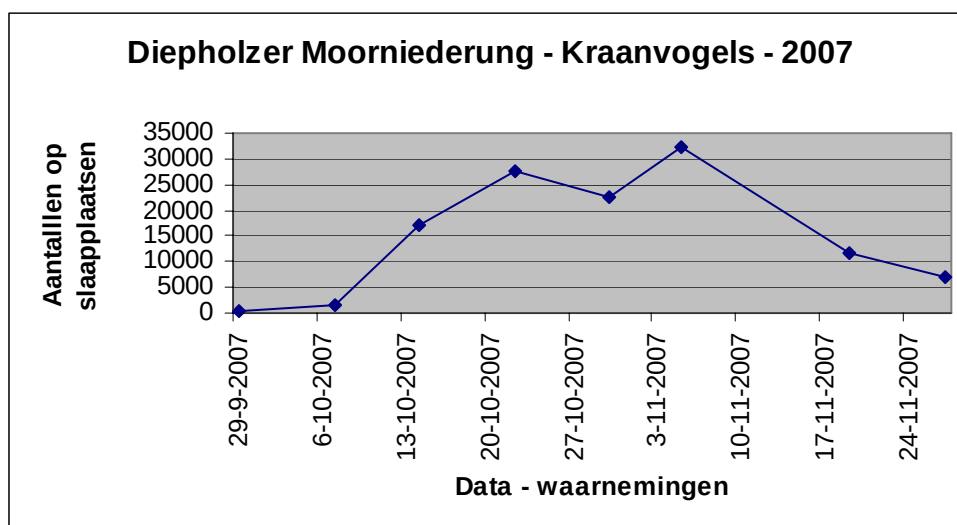
Vanuit de nieuwe observatietoren langs de Moordamm in het centrum van het Rehdener Geestmoor kunnen invallende en opstijgende Kraanvogels geobserveerd worden die zowel in het westelijk deel als het oostelijk deel slaapplaatsen benutten. Aan de oostzijde van het Neustädter Moor, te bereiken via de Hochmoorweg is het mogelijk om Kraanvogels te observeren vanuit een observatietoren. Voordat Kraanvogels naar de slaapplaatsen gaan, vind vaak concentratie plaats in de nabijgelegen landbouwgebieden. 'S Ochtends na het vertrek van de Kraanvogels van de slaapplaatsen is het mogelijk om te observeren in de omringende korrelmaïs en stoppelvelden, waar Kraanvogels foerageren. Goede gebieden zijn de zuidelijke en westelijk gelegen landbouwgebieden bij het Rehdener Geestmoor.

Voorjaar

In februari arriveren de eerste Kraanvogels op weg terug naar hun broedgebieden. Medio maart ligt het maximum op zo'n 2000 ex. tot 3000 ex. met uitschieters van bijvoorbeeld maart 2003 met 10.000 ex. Eind maart pleisteren doorgaans nog zo'n 1000 tot 1500 ex en in april nog slechts enkele honderden, meestal jonge nog niet broedrijpe ex. die meer tijd hebben om langer te pleisteren. De laatste jaren is het aantal Kraanvogels dat gedurende de maanden februari tot april verblijft, toegenomen in aantal; variërend van 5000 tot 8000 ex. Ook de eigen broedvogels arriveren eind februari en begin maart. Vanuit de observatietoren in het Neustädter Moor kunnen broedvogels geobserveerd worden. Tijdens onze verkenning op zondag 7 oktober zagen wij ook nog een paar Kraanvogels met twee juvenielen in het Neustädter Moor.

Herfst

Kraanvogels arriveren de Diepholzer Moorniederung medio oktober; het maximum van 13.000 tot > 30.000 ex. wordt bereikt vanaf eind oktober tot medio november. Na deze periode verblijven nog enkele duizenden ex. tot het invallen van de winter. Tijdens zachte winters zoals in 2004 waren tot Kerstmis nog ongeveer 5000 Kraanvogels aanwezig. De aantallen pleisterende Kraanvogels zijn inmiddels gestegen tot zo'n 35.000 ex.

Bron: website www.bund-dhm.de

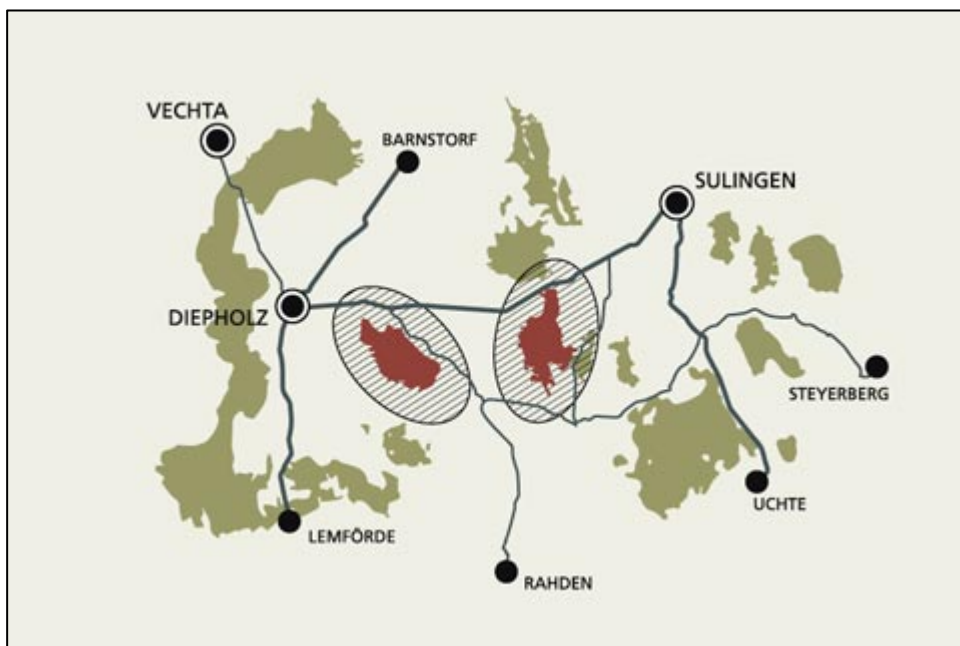
Overwintering

Vóór het jaar 2000 werden slechts enkele Kraanvogels gedurende de wintermaanden in de Diepholzer Moorniederungesignaleerd, maar gedurende de winter 2004 – 2005 overwinterden voor het eerst 300 tot 500 ex. in 2007.

Kraanvogels en agrariërs

De ontwikkeling van pleisterende Kraanvogels is betrekkelijk nieuw voor de meeste agrariërs. Tot nu toe zijn er niet echt veel problemen geweest. In de herfst, voordat eind oktober de korrelmaïs wordt geoogst, voeden Kraanvogels zich met graankorrels die op de stoppelvelden zijn achtergebleven. Soms wordt gefoerageerd op ingezaaide wintergraanakkers. Om schade te voorkomen plaatsten akkerbouwers stokken met zakken.

Dat schijnt te helpen tegen het neerstrijken van Kraanvogels op net ingezaaide akkers. Het foerageren op ingezaaide akkers met wintergraan stopt wanneer de gekiemde zaden geworteld zijn en houvast hebben in de grond. Wanneer de korrelmaïs wordt geoogst, schakelen de Kraanvogels over op ander voedsel bezoeken ze massaal de maïspcelen. Er zijn agrariërs die vrij snel na de oogst de akkers omploegen en hierdoor wordt het areaal foerageergebied helaas voor Kraanvogels en ganzen verkleind. In het voorjaar zijn er weinig foerageerproblemen, aangezien dan grote oppervlakte met zomergraan worden ingezaaid. In tegenstelling tot de omgeving van Lac du Der wordt de schade door foeragerende Kraanvogels en ganzen (nog) niet vergoed aan agrariërs.

Belangrijkste pleisterplaatsen van Kraanvogels in de Diepholzer Moorniederung.

Knelpunten

Eén van de grootste knelpunten is de plaatsing van windturbines, hoewel dit op sommige locaties in de directe omgeving van moeras- en veengebieden nabijgelegen foerageergebieden niet is doorgegaan. Er zullen nog meer windturbines geplaatst worden.

Of het toenemend toerisme de Kraanvogels zal verstoren is niet bekend. Wel viel het ons op dat de Kraanvogels soms makkelijk verstoord worden, bij het observeren.

Verstoring door jagers in de natuurgebieden is vrijwel opgeheven, aangezien men nu rekening houdt met pleisterende Kraanvogels, tijdens de jacht op eenden en Wilde zwijnen. De overheden zijn gestart met een managementplan waarin alle aspecten voor natuurbescherming, toerisme, landbouw en andere vormen van landgebruik opgenomen worden.

Beheer natuurreservaten en Moorschnucken

Het beheer van de natuurreservaten wordt georganiseerd door de BUND Diepholzer Moorniederung. Er wordt op verschillende wijze beheer gepleegd. Via maaien, mulchen worden de venen waar struikheide en dopheide vegetaties aanwezig vrij gehouden van opslag van berk en grove den. Naast dit mechanisch beheer wordt op grote schaal gebruik gemaakt van schaapskudden met Moorschnucken. Moorschnucken is een klein type heideschaap dat gehouden kan worden op gronden die minder draagkrachtig zijn.

Tevens is dit type schaap minder gevoelig voor aandoeningen die op natte gronden eerder optreden dan op droge gronden. De kuddes worden op verschillende wijze ingezet voor het beheer.

Herderin met kudde Moorschnucken in het Neustädter Moor.

In de natuurreservaten zelf wordt tijdens de zomermaanden gehoed met herders en in de bufferzones die veelal uit graslanden en Pijpestrovelden bestaan worden groepen Moorschnucken ingezet binnen rasters en met behulp van flexinetten. Naast de begrazing met Moorschnucken worden in de bufferzones ook runderen voor begrazing ingezet; bijvoorbeeld in het Ochsenmoor wordt begraasd met Galloway en Belted Galloway runderen.

Begrazing met Moorschnucken in de bufferzone.

De schaapskudden vormen wel de hoofdmoot voor de begrazing.

In het Rehdeener Geestmoor is Schäferhof Ulenhof van de Dr. Jürgen-Ulderup-Stiftung met 500 Moorschnucken en 450 Bentheimer Landschape. In het Rehdeener Moor is de beschikking over 1500 hectare weidegebied en 200 hectare vochtige graslanden voor begrazing.

In het Neustädter Moor heeft Schäferhof Teerling de beschikking over 2020 hectare weidegebied en heidegebied, in Blecrede 225 hectare en in het Holzhauer bruch 370 hectare. Deze schapenhouderij heeft 900 Moorschnucken, 50 Diepholzer ganzen, 50 Kalkoenen en 30 Westphälische Totleger. Dit bedrijf legt zich toe op de instandhouding van oude huisdierrassen.

In het Wietingsmoor aan de noordzijde van het Neustädter Moor beschikt de Diakonie Freistadt over 1500 Moorschnucken, en 500 Robustrunderen (Schotse Hooglanders en Aubrac-runderen) Naast het hoeden van de kuddes in het natuurreservaat beschikt deze schapenhouderij over meerdere honderd hectaren weidegebied in de bufferzones.

Promotie van streekproducten.

In Totaal hebben deze drie schapenhouderijen zo'n 3350 schapen voor begrazing. Dit is informatie die is ontleend aan enkele websites; in totaal worden zeven schaapskuddes ingezet voor het beheer van de (hoog)venen en bufferzones in de Diepholzer Moorniederung. Het vlees van de Moorschnucken wordt als streekproduct in veel restaurants aanbevolen en opgediend. (*"Moorschnucken – Tanzen mit dem Enten auf den Teller"*).

Organisatie Natuurbescherming

De Bond voor Milieu en Natuurbescherming (BUND) beheert de natuurgebieden (NSG) in de Diepholzer Moorniederung. Naast de BUND is de NABU ook actief voor de bescherming van soorten. Voor de bescherming van soorten en landschaps- en natuurbeheer is in het gebied bij de Dümmer Die Bürgerstiftung Kuckuck actief. De BUND (stichting) heeft circa 390.000 leden die aangesloten zijn via zo'n 2200 lokale groeperingen die zich op velerlei gebied inzetten voor natuur- en milieubescherming. De BUND bestaat inmiddels 45 jaar en krijgt haar inkomsten via leden en subsidies. In Niedersachsen waar wij op bezoek waren, ondersteunen circa 22.000 leden de BUND verdeeld over 130 lokale groepen. De bond voor natuurbescherming (NABU) heeft circa 420.000 leden die via 1500 lokale groepen zijn aangesloten.

Landbouwexploitatie

Hoewel in de Diepholzer Moorniederung meer dan 15 hoogveengebieden liggen, bestaat het merendeel van dit gebied uit landbouwgrond. De landbouwgronden worden sterk ontwaterd om op de veen- en dalgronden akkerbouwgewassen te kunnen telen. De teelten in dit gebied zijn vrij éénzijdig: grote oppervlakten korrelmaïs, zomer- en wintergranen en koolzaad. In het verleden zijn veel venen geëxploiteerd en zijn problemen ontstaan door verstuing van de dalgronden.

Vervolgens zijn singels met Grauwe elzen en Zwarte elzen aangeplant op de heersende windrichtingen om verstuiwing te voorkomen. Ook wordt op grote schaal groenbemesters gezaaid (raapzaad en witte mosterd). De Kraanvogels profiteren van de teelt van korrelmaïs die tijdens de periode van doortrek wordt geoogst. Ook wordt gefoerageerd op akkers met kiemende wintergranen. Door de agrariërs worden de Kraanvogels niet overal even vriendelijk ontvangen, getuige de afweermiddelen die hier en daar worden gebruikt om te voorkomen dat gefoerageerd wordt op de pas ingezaaide akkers. Ook wordt in tegenstelling tot de omgeving van Lac du Der vrij snel geploegd of geëgd na de oogst van korrelmaïs. Het systeem van vergoedingen voor de teelt van korrelmaïs die voor pleisterende Kraanvogels wordt geklept, zoals in Lac du Der hebben wij in de Diepholzer Moorniederung nog niet ontdekt. Er is een bescheiden start gemaakt met beheervergoedingen om geoogste percelen later in het seizoen te eggen en/of te ploegen. Het intensieve landgebruik heeft tot gevolg dat Kraanvogels maar kort aanwezig zijn in dit gebied.

Grosses Moor (Vechta)

Het Grosses moor is een hoogveengebied bij Vechta op de grens van het grondgebied van Vechta en Diepholz in Niedersachsen. Het veengebied bestaat uit min of meer natuurlijke gedeelten, gebieden waar vroeger turf is gestoken en grasland op vergraven hoogveen.

Het Grosser Moor bestaat uit zes deelgebieden:

Boller Moor

Goldenstedter Moor (natuurgebied)

Drebbersches Moor

Dreiecks Moor

Oyther Moor

Vechtaer Moor (natuurgebied)

Goldenstedter Moor

Het Goldenstedter Moor ligt in het noordwesten van de Diepholzer Moorniederung. In het natuureservaat Goldenstedter

Moor liggen veengebieden in verschillende ontwikkel - fases.

Ongeveer tweederde deel is na vervening weer vernat en aan de natuur “teruggegeven”.

In dit gebied zijn ook de oudste restauraties van voormalige

hoogveengebieden van Duitsland aanwezig.

Door de vele beschermings-

maatregelen en

vernattingsprojecten zijn hier weer typische veenplanten en

zeldzame diersoorten aanwezig.

Goldenstedter Moor.

Het aantal Kraanvogels dat dit gebied als slaapplek gebruikt, neemt nog steeds toe. Op zondagmiddag 6 november maakten wij een korte wandeling bij het informatiecentrum. Op zaterdag in de namiddag waren hier 3200 Kraanvogels op de slaapplek. De Förderverein Goldenstedter Moor heeft samen met de LEB Goldenstedt het natuur- en informatiecentrum (NIZ) Goldenstedt ingericht. Sinds 1992 is dit voormalige natuurbeschermingscentrum gericht op de regio met voorlichting over de veengebieden in de Diepholzer Moorniederung. Het “Haus im Moor”, als middelpunt van het NIZ, biedt de bezoekers een interessante blik over het ontstaan van veen en flora en fauna via wisselexposities en een videoshow. Bij het NIZ is een themapad van 800 meter. Bij het NIZ is ook een restaurant waar streekgerechten aangeboden worden. Er is een gebouwtje dat in een ven is gebouwd en waar interessante informatie wordt gegeven over de wereld onder het veen.

Insectenhotel.

Observatietoren Goldenstedt.

In het veen is een spoorlijn waar tijdens een anderhalf uur durende tocht met een oude veentrein wordt uitleg gegeven over het Goldenstedter Moor. De observatietoren die hier naast het NIZ staat is indrukwekkend van omvang en geeft een goed uitzicht over een gedeelte van het Goldenstedter Moor.

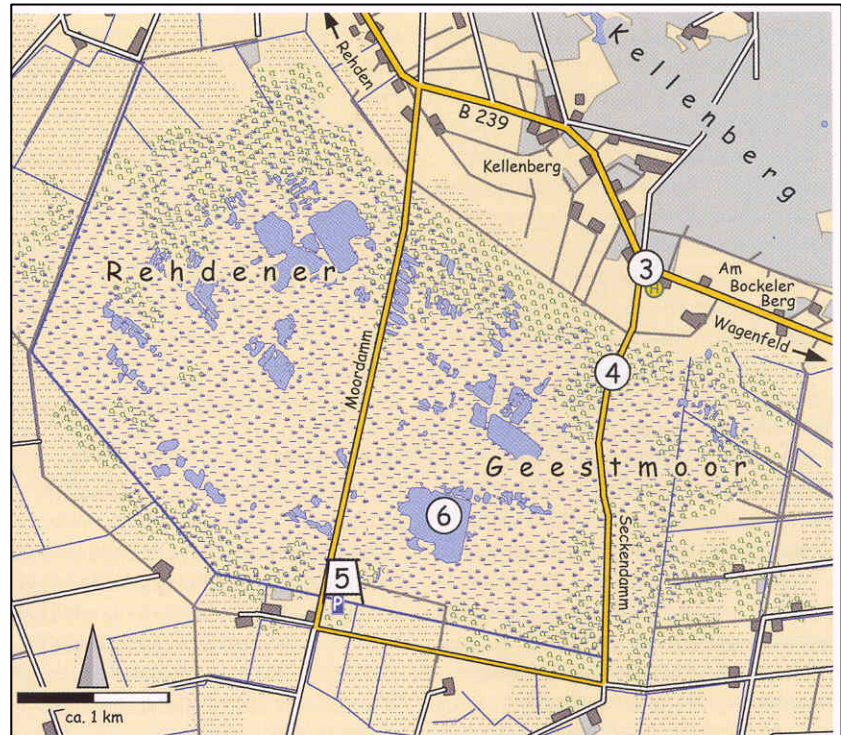

Restanten van voormalige spoorlijn in veenontginning.

Op de bovenste verdieping van deze uitzichttoren is een kleine expositie over de imkerij met in enkele vitrines imkermateriaal. Tevens is op de bovenste verdieping een telescoop aanwezig, waarvan na betaling gebruik gemaakt kan worden. Bij het NIZ is ook een bijenstal en een zeer fraai insectenhotel. Helaas was het NIZ op vrijdagmiddag 2 november gesloten. In juli en augustus is het NIZ dagelijks geopend en van maart tot oktober op zaterdag en zondag en na 1 november alleen op zondagmiddag.

Rehdener Geestmoor

In het Rehdener Geestmoor is 1786 beschermd natuurgebied waarvan 1370 hectare veengebied is en de rest uit bufferzones bestaat. De industriële vervening is hier midden jaren negentig beëindigd en grote delen van het eertijds uitgestrekte hoogveen zijn inmiddels vernat via herstelprojecten. Ruim 600 hectare in het centrale deel reageert positief op de vernatting en hoogveenvegetaties herstellen zich in dit gebied. Rond dit centrale deel ontwikkelen zich rompgemeenschappen met wollegras, veenmossen,

heide en Pijpenstrootje vlakten op gedegrademd hoogveen. Kenmerkend voor vernatting is het afsterven van berkenbroekbos. In de bufferzones van het Rehdener Geestmoor wordt een extensief beheer van grasland met hoge waterstanden nagestreefd. Dit grasland wordt extensief benut voor schapenbeweiding met Bentheimer Landschafen en Diepholzer Moorschnucken en voor hooiwinning. In dit gebied worden twee grote schaapskudden ingezet voor het beheer.

In het zuidoostelijke deel is bij de doorgaande Moordamm een observatietoren geplaatst. Vanuit deze toren is een goed overzicht over het Rehdener Geestmoor. Aan de oostzijde ligt een veenplas waar vele duizenden Kol- en Rietganzen slapen. Aan de noordwestzijde van de observatietoren ligt één van de grote slaapplekken van Kraanvogels.

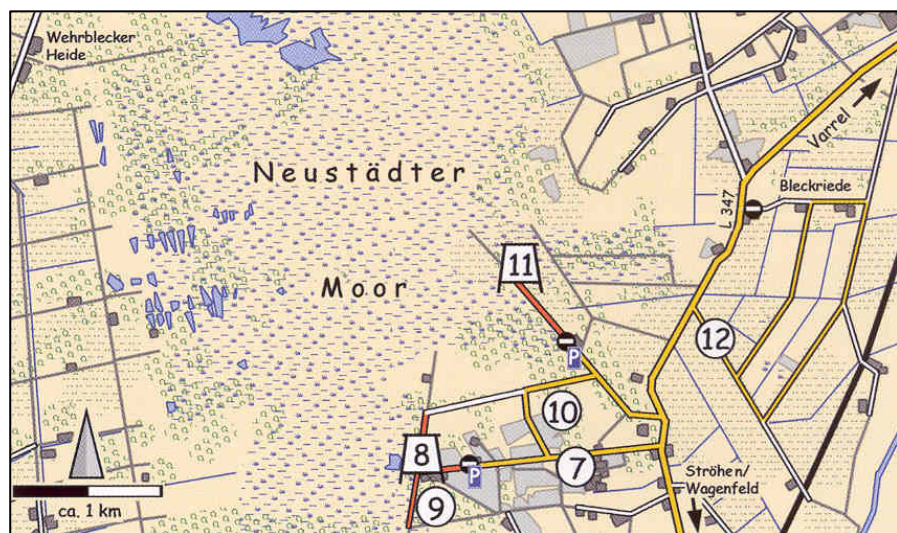

Observatietoren Moordamm.

Om bij de observatietoren te komen volgt men de B239 richting Rehden naar het noorden. 1,7 kilometer nadat men een hoogspanningsleiding gepasseerd is, komt er een weg naar links: de Seckendamm, ter hoogte van een restaurant en een nabijgelegen bushalte (op kaartje nr.3). Da Na ruim 500 meter passeert men een goede biotoop voor Nachtzwaluwen (op kaartje nr. 4). Langs de volgende 2,5 kilometer kunnen tijdens het broedseizoen de volgende vogelsoorten waargenomen worden: Kievit, Watersnip, Zomertortel, Klapekster, Grauwe Klauwier, Veldleeuwerik, Roodborsttapuit en Gele kwikstaart. 3,2 kilometer nadat men de B 239 verlaten heeft, gaat men rechtsaf in een goed berijdbare half verharde weg. De graslanden zijn broedbiotoop van Kievit, Wulp, Grauwe klauwier en Gele kwikstaart en tijdens de wintermaanden worden hier Ruigpootbuizerds waargenomen. Wij zagen geen Ruigpootbuizerds, maar twee weken na ons bezoek werd wel een ex. door vogelaars uit Ommen waargenomen. Na 2 kilometer komt er de kruising met de Moordamm. Hier staat de observatietoren (op kaartje nr. 5). Ook vanaf de zuidzijde is het Rehden Geestmoor goed te bereiken vanaf Wagenfeld. Ga richting noordwesten en vervolgens linksaf richting Dümmersee. Vervolgens linksaf richting Lemförde en dan bij een restaurantje links van de weg, rechtsaf naar de Moordamm, waar zich de observatietoren bevindt. Op de veenplas (kaartje nr. 6) broeden meerdere eendensoorten, Geoorde futen en Kokmeeuwen. Tijdens het voor- en najaar pleisteren hier Zwarte sterns tijdens de trek. In de bufferzones broeden Tureluur, Wulp en Kievit. Het Rehden Geestmoor is foerageergebied van Bruine kiekendief, Blauwe kiekendief, Rode wouw en Boomvalk. Voor invallende Kraanvogels die hier voornamelijk tijdens de herfsttrek slapen staat de toren wel op grote afstand van de slaappleats. De Kraanvogels slapen in de noordwestelijk gelegen veenplassen. Gedurende de trekperiode en ook tijdens de wintermaanden zijn vaak vele duizenden Kol- en Rietganzen aanwezig en ook tientallen Kleine zwanen en Wilde zwanen en vele tientallen Wulpen. In het centrale westelijke deel is een slaappleats van Blauwe kiekendieven; wij telden elf ex.

Neustädter Moor

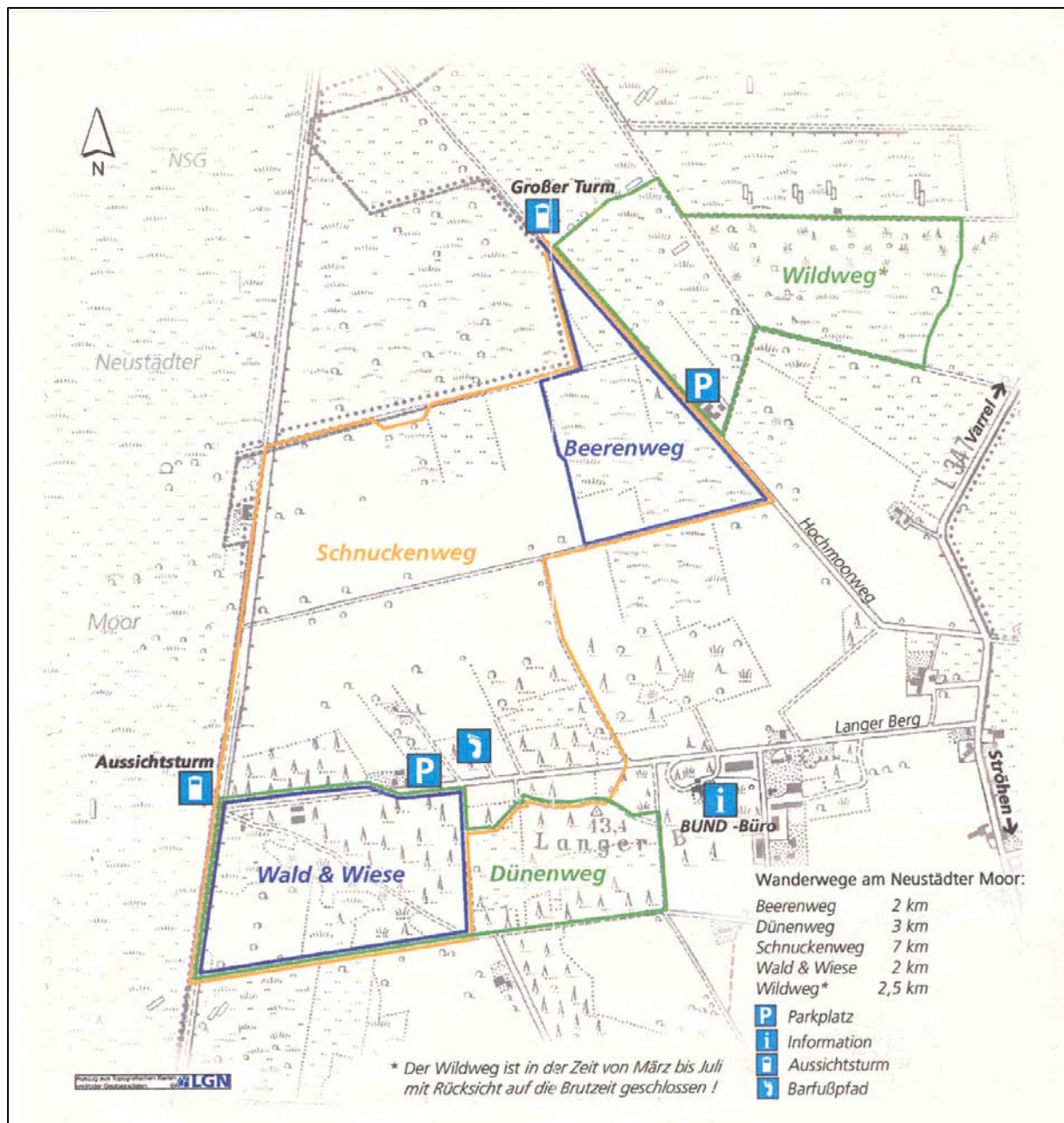
Door de zeldzame dier- en plantensoorten is het Neustädter Moor één van de waardevolste hoogveengebieden in de Diepholzer Moorniederung. 1447 hectare is beschermd natuurgebied en een uitbreiding tot 2200 hectare is in

voorbereiding. Het Neustädter Moor is het beste hoogveengebied dat behouden en gerestaureerde hoogveengebied van Niedersachsen. De weg die leidt naar het kantoor van de BUND en één van de observatietorens heet "Langer Berg". De naam van deze weg indiceert een langgerekt binnenduigebied dat zich uitstrekt van west naar oost. In deze omgeving is de voormalige beweiding van bossen nog goed waarneembaar. In de complexen die voor de akkerbouw benut worden, zien we op tal van locaties nog boompertjes die herinneren aan de voormalige bosbeweiding. Deze vorm van beweiding werd vrij veel toegepast omdat in de herfst het bos met de mast veel te bieden had en de weiden afgegraasd waren.

Het resultaat was uiteindelijk dat door intensieve begrazing boomgroepen overbleven, doordat de onderbegroeiing weggevreten werd. Wie oog heeft voor het landschap, kan deze geschiedenis lezen.

Het Neustädter Moor is aan de oostzijde ontsloten via de Hochmoorweg waar de Grosser Turm staat en via de Langer Berg, aan het einde van de weg ook een uitzichttoren staat. Beide torens zijn te voet goed bereikbaar. Evenals de overige veengebieden zijn het Neustädter Moor en het Rehdener Geestmoor strikt beschermde gebieden die behoudens enkele wandelroutes verder niet toegankelijk zijn.

Detailkaart Neustädter Moor.

Dümmer See

De Dümmer See ligt in het centrum van het natuurpark Dümmer. Met een oppervlakte van 13 km² is de Dümmer in Niedersachsen het tweede grote wetlandgebied van internationale betekenis. Aan de west- en zuidzijde van de Dümmer See is een brede rietzoom aanwezig van zo'n 600 meter. Van de 280 waargenomen vogelsoorten broeden jaarlijks meer dan 100 soorten in dit gebied. De bedijkte oppervlakte bedraagt 1600 hectare; de waterdiepte in het meer is slechts één meter. Dit gebied dient als waterberging om wateroverlast te voorkomen in landbouwgebieden. Het meer is omgeven door uitgestrekte veengebieden waar grote vernattingprojecten zijn gestart. De belangrijkste toevoer van water naar de Dümmer See is via het riviertje de Hunte. Aan de noordkant van het meer.

De Dümmer See en omgeving zijn gerangschikt onder de werking van Natura 2000 en vallen onder de richtlijnen van de vogel- en habitatrichtlijn. In het Ochsenmoor, een laagveengebied aan de zuidzijde van de Dümmer See, is inmiddels 900 hectare verworven ten behoeve van natuurbescherming. Ook is 180 hectare in het noorden van de Dümmer See gelegen Osterfeiner Moor aangekocht voor natuurbeschermingsdoeleinden.

Omdat dit gebied een belangrijk overwinteringsgebied is voor ganzen en tevens van belang is als broedgebied voor weidevogels, wordt hier geen laagveenherstel uitgevoerd. In 1999 werd een stichting opgericht voor het landschapsonderhoud in de Dümmer. Het eerste doel van deze stichting was het behoud van de schapenbedrijven bij de Dümmer.

Sinds 1993 is het natuurinformatiecentrum Dümmer gevestigd in het zuidoostelijke deel van het natuurreservaat Ochsenmoor. In en rond het centrum worden activiteiten georganiseerd voor de beleving van de natuur in dit deel van het natuurpark Dümmer. De Dümmer See is gedurende de wintermaanden een belangrijke locatie voor pleisterende watervogels, regelmatig worden zo'n 50.000 eenden en Kol- en Rietganzen geteld.

Aantallen Kraanvogels seizoen 2007/2008 - Diepholzermoorordering

25 september	124 – eerste pleisterende Kraanvogels
29/30 september	550
7 oktober	1.400
14/15 oktober	17.242
22 oktober	27.500
30 oktober	22.507
5 november	32.213
19 november	11.500
27 november	7.000

Dagexcursies

Verkenning 7 oktober 2007

Op 7 oktober zijn Jan Nijendijk, Gert en Hendrik Prins en Adrie Hottinga in de Diepholzer Moorniederung geweest voor een verkenning. Rond half acht vertrokken wij uit Epe en omstreeks half elf waren wij in Wagenfeld waar wij een kort bezoek brachten aan Central Hotel Wagenfeld en Hotel Wiedemann. Het was een kort bezoek, aangezien beide hotels samenwerken en er genoeg kamers beschikbaar waren voor het weekend van 2 tot en met 4 november 2007. Na het bezoek aan de hotels vertrokken wij spoorlags naar het Rehdener Geestmoor waar wij de observatietoren bezochten. Vanuit de observatietoren noteerden wij circa 295 Kraanvogels die vanuit het Moor naar de zuidwestelijk gelegen akkers vertrokken. Dat weekend werden in de Diepholzer Moorniederung op zondag 7 oktober 1400 pleisterende Kraanvogels geteld. Zo'n dertig vogelsoorten werden genoteerd, met interessante soorten als vier Klapksters, 210 Grauwe ganzen, zes Toendrarietganzen en tien Kolganzen. Trekvogels waren ook al aanwezig: Sijs, Groenling en Keep. Na het bezoek aan het Rehdener Geestmoor vertrokken wij naar het Neustädter Moor en bij Ströhen zagen wij nog een verlate Rode wouw. Ook bij het Neustädter Moor zagen wij enkele tientallen Kraanvogels. Spectaculair was de waarneming van een Klapkster die een hagedis ving en verorberde. Langs het onverharde pad naar de observatietoren (Grosser Turm) staat een mussen- en spreuwentil waarin een Hoornaar kolonie zich had gevestigd.

Aan het eind van het Hochmoorpad, was nog een paar Kraanvogels met twee juvenielen aanwezig. In de observatietoren waren op diverse plekken braakballen en strontstrepes van een Kerkuil. In de weilanden graasden Moorschnucken die ook in het Moor grazen om vergrassing tegen te gaan. Tijdens onze verkenning waren nog enkele soorten aanwezig die tijdens ons tweede bezoek op 3 november weer vertrokken waren; Witte kwikstaart, Roodborsttapuit en Tjiftjaf. In totaal zagen we hier vier Reeën.

Mussen en Spreuwentil in gebruik door Hoornaars.

Na het bezoek aan het Neustädter Moor gingen wij naar het Ochsenmoor dat ten zuiden en ten westen ligt van de Dümmer See. Het Ochsenmoor is een voormalig laagveengebied dat uit grasland bestaat en belangrijk is voor overwinterende ganzen. Vanaf het natuurinformatiecentrum loopt een wandelpad langs een educatieve tuin richting een elzenbroekbos. In de educatieve tuin bevinden zich meerdere bouwwerken die zijn gemaakt voor solitaire bijen. Wij zien bij één van deze insectenhôtels solitaire bijen, maar kunnen deze niet op naam brengen. Langs de wandelroute zijn op diverse locaties informatieborden aanwezig die uitleg even over diverse aspecten van het Ochsenmoor. Dit Moor wordt beweide met Galloway's en Belted Galloway's; een gehard klein koeienras dat ook 's winters buiten gehouden kan worden. Ook wordt in dit gebied begraaasd met paarden.

In het begraasde gedeelte zagen wij enkele honderden Grauwe ganzen, Kolganzen en vele tientallen Toendrarietganzen. Aan de rand van het elzenbroekbos staat een uitzichttoren. In de observatietoren is een goed uitzicht over het Ochsenmoor en interessant is het elzenbroekbos dat tot aan de toren grenst. In het bos horen wij vele Goudhaantjes, Tjiftjafjes en bij de toren Putters en Kneutjes.

Begrazing met Galloways in het Ochsenmoor.

Interessant is de waarneming van een Hermelijn die op het pad naar de toren huppelt en verwoede pogingen onderneemt om twee Rietgorzen die boven het pad buitelen te bemachtigen.

Wij noteren vijf Grote zilverreigers die in het Ochsenmoor foerageren. Op de valreep voor ons vertrek naar huis, zien wij nog een jagende Boomvalk. Via Damme gaan wij langs Osnabrück huiswaarts en zijn om kwart voor zeven weer in Epe. Een ervaring rijker!

Vrijdag 2 november 2007

Grosses moor

Op vrijdagmorgen vertrokken de deelnemers van verschillende locaties richting Wagenfeld. De afspraak was dat wij elkaar in het Rehdenener Geestmoor ontmoeten. Vanuit Vaassen vertrokken drie auto's onder begeleiding van motregen in een met nevel gehuld landschap. Dit weertype verliet ons niet deze dag en ging zelfs over in regenbuien en eindigende in een grauw gesluierd landschap. Onderweg zien wij de gebruikelijke soorten van het agrarische landschap: Kauw, Vink, Zwarte kraai, Blauwe reiger, Houtduif, Turkse tortel en bij aankomst in het Grosseer Moor Geelgorzen, enkele Nijlganzen en de eerste vijf foeragerende Kraanvogels. Wij hadden besloten om niet rechtstreeks naar hotel Wiedeman in Wagenfeld te gaan, maar de voormiddag te benutten voor de observatie van Kraanvogels. Als eerste veengebied doorkruisen wij het Grosses moor dat ten westen van Diepholz ligt. In dit uitgestrekte voormalige hoogveengebied loopt een doorgaande weg van noord naar zuid en is het gebied goed toegankelijk en overzichtelijk voor de observatie van Kraanvogels.

Deze weg ligt op de scheiding van het voormalige hoogveengebied en de hoger gelegen zandgronden die zijn begroeid met eikenberkenbos.

Het gebied kenmerkt zich door diepe sloten, elzensingels en houtsingels op de kavelgrenzen. In dit gebied ligt een NSG gebied. Wij stoppen regelmatig voor de observatie van Kraanvogels in de pas geoogste korrelmaïspercelen. De korrelmaïs is in veel percelen nog aanwezig en er zijn ook percelen waar gedeelten van de korrelmaïs recent zijn geoogst. Wij zien opvallend veel Fazanten. Interessant zijn de foeragerende Blauwe kiekendieven (twee vrouwtjes en een mannetje). Net als in de andere veengebieden is veel Witte mosterd ingezaaid na de oogst van zomergranen om verstuing tegen te gaan en als groenbemester.

In de elzensingels, elzenbosjes en struwelen horen en zien wij veel vogels: Putter, Goudhaantje, Matkopmees, Kool- en Pimpelmees, Staartmees, Roodborst. Heggenmus, Koperwiek. Groenling, Winterkoning, Geelgors en Merel, meerdere Torenvalken en vier Buizerds die in de ruigten op zoek zijn naar prooi.

Grosses Moor.

Deze ruigten bevinden zich in verwaarloosde graslanden. Op meerdere plaatsen zien wij Reeën en ook zoemt af en toe een Hoornaar voorbij. Bij het Moorkanaal gaan we rechtdoor en vervolgens linksaf over de Langer Dam. Ter hoogte van de Langer Dam bevindt zich het NSG dat zeer extensief wordt begraaasd door Heckrunderen. In de randzones die minder nat zijn dan het kerngebied, vindt beweiding met paarden plaats.

Aan de zuidzijde van het Grosser Moor zijn meerdere verdroogde berkenbroekbossen, restanten van onvergraven hoogveen dat sterk verdroogd is en ook vergraven gedeelten die verbost zijn. In dit gedeelte bevinden zich op de perceelsscheidingen veel berkensingels. Op de grens van het Grosser Moor zien wij circa 400 Kraanvogels die foerageren op een recent geoogste korrelmaïs akker. Wat ons opviel is dat meerdere paren Kraanvogels twee of zelfs drie juvenielen hebben.

Goldenstedter Moor

Van het Grosser Moor gaan wij naar het Goldenstedter Moor waar zich meerdere informatiepunten bevinden. Voordat wij dit hoogveengebied bereikten zagen wij op een akker zeven adulte en drie juveniele Wilde zwanen. Ook noteerden wij nog een groep van 200 foeragerende Kraanvogels en 150 Kolganzen. Eén van de adulte Wilde zwanen had een grijze halsring met de code LC 41.

Langs de weg naar het informatiecentrum in het Goldenstedter Moor bevinden zich meerdere bedrijven die veen verwerken tot potgrond. Er is een informatiecentrum gevestigd, een restaurant, een verdiept gebouw in de grond waar over de fauna in de veenbodem informatie wordt verstrekt. Vanuit een enorme observatietoren kan de omgeving geobserveerd worden. Bij de observatietoren bevindt zich ook een bijenstal, een insectenhotel en een bijenobservatiekast.

Wilde zwaan met halsring L 41.

In de observatietoren is een kleine expositie over de bijenhouderij. Door een gedeelte van het Goldenstedter Moor is een wandelpad dat verhoogd is aangelegd. Langs het plankenpad zijn op diverse locaties borden geplaatst die informatie geven over het ontstaan van het hoogveen, de veenwinning en de flora en fauna. Tijdens een wandeling en bezichtiging van de gebouwen noteren wij: een Klapekster die achter een Merelman aanjaagt, enkele honderden overtrekkende Kol- en Rietganzen, Keep, Goudhaantje, Vink, Boomkruiper, Kool- en Pimpelmees, Staartmees, Zwarte kraai, één man Blauwe kiekendief en een onvolwassen Blauwe kiekendief.

Volgens het informatiebord bij het informatiecentrum pleisterden op 31 oktober in het Grosser Moor 3200 Kraanvogels. Rond 15.00 uur ontmoeten wij onze reisgenoten van de Vogelbeschermingswacht wacht Noord-Veluwe die een wandeling hebben gemaakt in het Goldenstedter Moor.

Zij zijn erg geïnteresseerd in onze waarneming van een Klapekster die voor het infocentrum het had gemunt op een Merel. Wij spreken af dat wij elkaar treffen bij de observatietoren in het Rehdenner Geestmoor.

Wij zien onderweg naar Wagenfeld nog op meerdere locaties enkele honderden Kraanvogels foeragerend op de korrelmaïsvelden.

Rehdener Geestmoor

Om 16.10 zien wij elkaar na enkele omzwervingen bij de observatietoren aan de Moordamm in het Rehdener Geestmoor. Het wachten is op de invallende Kraanvogels. Achteraf bleek dat wij al te laat waren voor de Kranen. Wij telden van 16.10- tot 17.15 uur circa 3300 invallende Kraanvogels, terwijl er al zo'n 2800 ex. op de slaapplaats aanwezig waren. In de uitzichttoren waren meerdere waarnemers die al vroeg aanwezig waren en de aantallen invallende Kraanvogels hadden geteld. Naast dit toch interessante aantal Kraanvogels op één van deze slaapplaatsen in de Diepholzer Moorniederung telden wij ook grote aantallen invallende Kol- en Rietganzen die op de veenplas ten noordoosten van de observatietoren een slaapplaats betrokken. Wij telden circa 6000 ganzen met een verhouding van 60 % Toendrarietgans en 40 % Kolgans. Op deze slaapplaats sliepen ook 54 Wulpen, vele tientallen Wilde eenden en enkele tientallen Wintertalingen, Nijlganzen en Krakeenden. Ook zagen wij een Smelleken en Graspiepers die een slaapplaats bezochten en ook nog een Klapster. Bijzonder interessant was de ontdekking van een slaapplaats van circa 10 Blauwe kiekendieven die aan de noordwestzijde van de observatietoren hun nachtdomicilie hadden. Wij zagen meerdere Reeën die op zichtafstand van de uitzichttoren voedsel zochten.

De Moordamm in het Rehdener Geestmoor.

Zaterdag 3 november 2007

Het was vroeg dag in Central hotel en hotel Wiedemann. Om zes uur op en om half zeven in de duisternis met de auto's richting Rehdener Geestmoor waar wij voor zonsopkomst in de observatietoren waren. Vanaf Wagenfeld is de route richting Dümmer See en vervolgens Lembruch en bij Hünebruch rechtsaf richting Moordamm. Het was letterlijk voor zonsopkomst want de zon liet deze dag verstek gaan. Door de laaghangende bewolking schemerde het lang en een druileger motregentje dat af en toe voorbijschoof beproefde het wachten op het licht worden en het opstijgen van de Kraanvogels uit de slaapplaatsen. In de observatietoren waren ook enkele fotografen in tegenstelling tot de avond ervoor toen er enkele tientallen Nederlandse en Duitse vogelaars aanwezig waren. De spreuk – de morgenstond heeft goud in de mond – geldt niet voor iedereen! Om zeven uur horen we in de verte de Kraanvogels roepen, terwijl ook Roodborst en Merel inmiddels ontwaakt zijn en de eerste Winterkoningen hun aanwezigheid laten horen. De ganzen op de slaapplaats in de veenplas zijn nog opvallend rustig en laten zich af en toe horen. Kramsvogels en Koperwieken worden ook actief en foerageren op de graslandjes. Zo verstrijken spannende minuten, wanneer zullen de kraanvogels vertrekken van de slaapplaats?

Om 7.13 stijgen de eerste vier Kraanvogels op en vliegen recht over de observatietoren. In de eerste verdieping klikken de fototoestellen van de fotografen. Het is 7.25 en het vertrek van de Kraanvogels begint aan de westzijde achter de bosrand langs. Door de laaghangende bewolking en een miezerig motregentje is het vrijwel niet mogelijk om de aantallen vertrekkende Kraanvogels te traceren en te tellen. Jan, Matthijs en Adrie gaan nog naar een zuidoostelijk gelegen pad en observeren daar nog overtrekkende Kraanvogels en ganzen.

Om 7.45 worden de ganzen onrustig op de slaapplaats en binnen enkele minuten vertrekken circa 5000 Kol en Toendrarietganzen om in de naburige velden te foerageren. Interessant is de observatie van de vertrekkende Blauwe kiekendieven van de slaapplaats. Evenals vrijdagavond worden weer circa 10 ex. waargenomen die van de slaapplaats richting akkerbouwpercelen vliegen om daar te foerageren. Het vertrek van de ganzen is zeer massaal en imposant. Overige vogels die wij en passant noteerden: Geelgors, Kievit, Kokmeeuw, 1 Zilvermeeuw, Aalscholver 22, Ringmus, Huismus, Zwarte kraai, Turkse tortel en Gaai. Voor het ontbijt maken we nog een rondrit aan de westzijde van het Rehdener Geestmoor, omdat daar Kraanvogels foerageren. Wij zien veel groepen Kraanvogels die foerageren op pas geoogste korrelmaïspancelen. Dit gebied kenmerkt zich door grote akkerbouwpercelen die gescheiden zijn door diepe ontwateringsloten en singels met Grauwe elzen en lokaal ook Zwarte elzen. Deze singels zijn geplant om verstuiving van deze verveende gronden tegen te gaan. Na de vervening is het zand weer vermengd met restveen en is dalgrond ontstaan. In grote open vlakten kan dalgrond dat erg droogtegevoelig en verstuiven; beplanting in heersende windrichtingen voorkomt verstuiving.

De boerderijen zijn identiek; opgetrokken uit rode bakstenen en rode daken. Het merendeel van de boerderijen zijn van net voor de oorlog en naoorlogs. Ook zien we karakteristieke vakwerk boerenhoeven die enkele eeuwen oud zijn. Wij zien grote groepen Houtduiven, evenals troepen Zwarte kraaien, Roeken en kauwen die zich ook tegoed doen aan resten korrelmaïs. Op een akker met vele honderden Toendrarietganzen zien wij een vrouwtje Slechtvalk jagen, evenals in de nabijheid van het Rehdener Moor enkele juveniele Blauwe kiekendieven. Voordat wij richting Wiedemann in Wagenfeld gaan, noteren we nog een jagende Smelleken. Om 9.45 schuiven we aan het ontbijt en om 11.15 vertrekken we richting het Neustädter Moor waar we via het onverharde pad richting Grosser Turm wandelen.

In de omgeving van de observatietoren zien we achteréenvolgens: Zwarte kraaien, Graspiepers, Geelgorzen, een Havik vrouwtje, twee jagende Klapeksters, een Sperwer man, Pimpelmezen, Koolmezen, Matkopmezen en Staartmezen, Zwarte mezen, Kuifmezen, Goudvinken, Koperwieken en Kramsvogels, zes kraanvogels, drie Torenvalken, een Blauwe kiekendief vrouwtje, 15 kieviten, we horen een Waterral gillen, Houtduiven, overvliegende Grauwe ganzen, Sijzen, Boomklevers, Gaaien en Vinken.

De chauffeurs keren terug naar de auto's en rijden via het kantoor van de BUND naar het parkeerterrein bij de Kleine Turm. De overige deelnemers lopen via een gemarkeerd wandelpad langs de heide naar deze observatietoren.

Tijdens de wandeling ontmoeten ze een herderin die met de Diepholzer Moorschnucken de heidevelden begraaft in dit deel van het Neustädter Moor. Bij dit uitkijkpunt zien we Graspiepers, een Sperwer, twee Klapeksters, Zwarte kraaien, een vrouwtje Blauwe kiekendief, Torenvalk, Koolmezen, een Groene specht, en Kramsvogels en drie Reeën.

Observatietoren in het Neustädter Moor (Grosser Turm).

Tussen het veengebied en het parkeerterrein bevinden zich hoofdzakelijk Grove dennenopstanden. In het bos zien we groepjes Kool en Pimpelmezen, Zwarte en Kuifmezen, Sijzen en Groenlingen en enkele Grote bonte spechten. Langs het pad is een groot schapenbedrijf dat zorgt voor begrazing van de heide en veengebieden en bufferzones. Bij de schapenboerderij hoorden wij ganzen. Wij dachten dat er Grauwe ganzen waren.

Begrazing in het Neustädter Moor.

Het bleken Diepholzer ganzen te zijn. Deze gans is gefokt uit de Grauwe gans en het geluid van beide ganzen is moeilijk van elkaar te onderscheiden. In de schuren bevinden zich openingen met daarachter kasten voor Kerkuilen. In de observatietorens vonden wij op meerdere locaties braakballen van Kerkuilen. Na het bezoek aan de Kleiner Turm gebruikten wij de lunch te velde uit de Oener eierkist.

Oppenweher Moor

Na enige fotografie van de fraaie in herfststooi gekleurde Berken en esdoornlanen gaan wij via een aantal interessante binnenwegen naar het Oppenweher Moor en het Oppenweher Bruch. In het Oppenweher Bruch dat helemaal verveend is en geëxploiteerd

wordt als hoofdzakelijk akkerbouwgebied treffen wij grote groepen Kraanvogels op de geogste korrelmaïspancelen.

Het is een route over modderige landwegen die zeker de moeite waard was door het grote aantal Kraanvogels die wij zagen (ruim 1400 ex.). Ook interessant waren de vele honderden foeragerende Toendrarietganzen en meerdere Blauwe kiekendieven die wij zagen.

Dit gebied is weer totaal anders ingericht dan het verveende gebied aan de westzijde van het Rehdener Moor. Grote percelen met wintergranen en korrelmaïs en ook grote graslandpercelen en in tegenstelling tot de omgeving van het Rhedener Geestoor weinig beplantingsstroken. In het Oppenweher Moor ligt een Naturschutzgebiet dat erg verruigd is en wordt begraasd door Galloway runderen. Om 15.15 begint het te motregenen en vertrekken wij richting Ochsenmoor bij de Dümmer See.

Ochsenmoor

Vanaf de zuidzijde lopen wij over een grasweg naar één van de uitzichttorens. Het is één van de uitzichttorens met dezelfde omvang als die in het Rehdener Moor en het Neustädter moor. In dit uitgestrekte voormalige laagveengebied bevinden zich vele tientallen Grauwe ganzen, enkele honderden Toendrarietganzen en vele duizenden Kolganzen.

De zonering in dit gebied is goed, want onze groep veroorzaakt geen verstoring bij de foeragerende ganzen. In de uitzichttoren hebben wij een goed overzicht over het Ochsenmoor en de aangrenzende elzenbossen. Er worden Grote zilverreigers gezien; de telescopen brengen uitkomst en in totaal worden 36 ex. geteld die in de vochtige graslanden foerageren.

Observatietoren in het Ochsenmoor aan de rand van een fraai elzenbroekbos.

De graslanden worden beweide door Galloways en Belted Galloways, een sober runderras dat ook gedurende de winterperiode buiten gehouden kan worden. In de observatietoren vinden we enkele braakballen die afkomstig zijn van Kerkuilen en zijn op meerdere plekken witte strontstrepen aanwezig.

Begrazing met Belted Galloways in het Ochsenmoor.

Interessant zijn vergezichten vanuit de observatietoren; in zuidoostelijke richting liggen de uitlopers van het Teutenburger Woud en westelijk ligt een uitgestrekt graslandengebied dat met EU subsidies heringericht wordt en waar door het opzetten van grond- en oppervlaktewaterpeilen nieuwe biotopen ontstaan voor ganzen, zwanen en steltlopers. Aan de noordwestzijde ligt de Dümmer See die buiten het recreatie seizoen een pleisterplaats

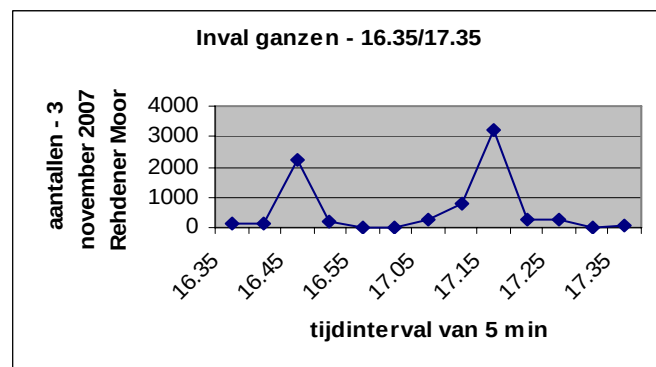
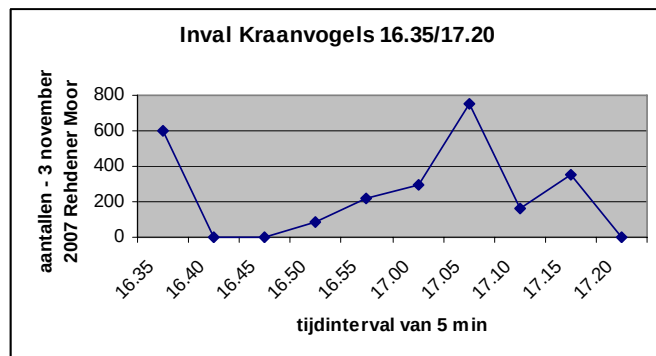
Het Ochsenmoor: belangrijk gebied voor Kol- en Rietgans – begrazing door Galloways.

is voor vele honderden watervogels en slaapplek is voor ganzen en zwanen. Als wij weer zijn teruggekeerd bij de auto's hebben wij de volgende vogelsoorten in ons veldboekje genoteerd: Grauwe gans, Rietgans, Kolgans, Zwarte kraai, tientallen Blauwe reigers, 36 Grote zilverreigers, Watersnip, Buizerd, Houtduif, Spreeuw, Kraanvogel, Kievit, Blauwe kiekendief, Winterkoning, Sijs, Fazant en Kokmeeuw.

Na het bezoek aan het Ochsenmoor nemen wij afscheid van onze mede vogelaars van de Vogelbeschermingswacht Noord-Veluwe, behalve Benno van den Hoek die zich aansluit bij vogelaars van de KNNV Epe en Heerde en nog een nachtje blijft. Het afscheid is kort, omdat de afspraak is dat nog een reisverslag samengesteld zal worden en daarvoor foto's en eventueel bijdragen voor geleverd zullen worden. De overgebleven groep spoedt zich naar de uitzichttoren in het Rehdener Geestmoor. Wij

arriveren daar omstreeks 16.30 uur en constateren dat de uitzichttoren uitpuilt van Kraanvogelliefhebbers; de touringcar heeft veel liefhebbers aangevoerd en ook tellen wij op de Moordamm meer dan 40 personenauto's, gevuld met Kraanvogelliefhebbers. Wij besluiten om op de Moordamm te gaan staan om de invallende Kraanvogels te observeren. Op de slaapplaats in de veenplas zijn 72 Wulpen aanwezig en boven het veen wiekelen al meerdere Blauwe kiekendieven. Wij tellen vanaf 17.35 uur de invallende Kraanvogels en ganzen per vijf minuten, omdat we inzicht willen hebben in het verloop van het bezoek aan de slaapplaatsen. Uiteindelijk tellen wij circa 2465 Kraanvogels die invallen, maar beseffen dat dit aantal veel te laag is, omdat op de slaapplaats ook Kraanvogels aanwezig zijn. Dit vermoeden wordt bevestigd door een Nederlandse vogelaar die al vroeg op de Moordamm aanwezig was en het totaal aantal heeft geschat op circa 5000 ex. Wij telden met een interval van vijf minuten de invallende Kraanvogels en uit de grafiek valt op te maken dat er enkele pieken waren. Toen wij om 16.30 uur aankwamen was er een piek en ook tussen 17.00- en 17.10 uur was er een piek van invallende Kraanvogels. Ook de Blauwe kiekendieven bezoeken tijdens het invallen van de duisternis een slaapplaats en het aantal blijft op 11 ex steken. Ook de invallende ganzen werden geteld en het totaal van Kol- en Rietganzen op circa 7600 ex die een slaapplaats bezochten. De grafiek van de invallende ganzen laat zien dat er twee pieken waren; rond 16.45 uur en tussen 17.15- en 17.25 uur.

Om 17.30 uur waren de ganzen op de slaapplaats aanwezig aan de noordoostzijde van de observatietoren. De grafieken geven ook inzicht op welk tijdstip je aanwezig moet zijn in de observatietoren of op de Moordamm.

Rehdener Geestmoor: slaapplaats Kol- en Toendrarietgans.

Zaterdag 3 november 2007; 17.00 uur. Observatietoren Rehdener Geestmoor.

Zondag 4 november 2007

Het is weer vroeg dag in hotel Wiedemann; om 6.00 uur is het reveille en stipt om 6.55 uur zijn we in de ochtendschemer in de observatietoren in het Rehdener Geestmoor. Het is helder, maar wel af en toe is er motregen. De Kraanvogels zijn nog erg stil en ook de ganzen lijken nog te slapen in de veenplas. We tellen met de telescoop 14 Wintertalingen en 30 Wilde eenden op de veenplas. In het struweel bij de observatietoren horen we Merels, Vinken, Kepen, Geelgorzen en Barmsijzen. In de heidevegetaties horen we enkele Rietgorzen en zien ook een Roodborsttapuit en enkele Fazanten.

In totaal tellen wij tussen 7.15- en 7.40 uur 7965 Kraanvogels die van de slaapplaats vertrekken en zowel aan de west en oostzijde van de Moordamm de akkers bezoeken of doorvliegen richting Lac du Der.

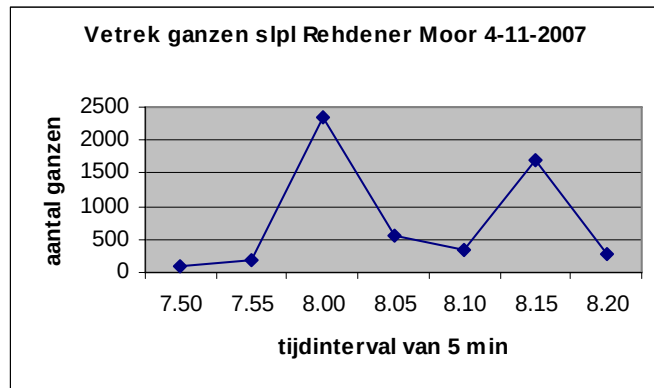
Vertrek Kraanvogels van slaapplaats Rehdener Moor – 4 november 2007

Tijdstip vertrek	Westzijde Moordamm	Oostzijde Moordamm	Totaal
7.15 – 7.25	3400	2000	5400
7.25 – 7.30	100	500	600
7.30 – 7.35	650	500	1150
7.35 – 7.40	315	500	815
	4465	3500	7965

Na de telling vergeleken wij het totaal met de schatting van zaterdagavond 3 november. Op zaterdagavond telden wij 2.465 ex. en volgens schatting van overige waarnemers waren er circa 5.000 Kraanvogels op de slaapplaats aanwezig. Uit de telling van zondagmorgen 4 november bleek dat er bijna 8.000 ex van de slaapplaats vertrokken. Zijn er na ons vertrek op zaterdagavond nog Kraanvogels op de slaapplaats gearriveerd of waren er ‘s middags al meer

Kraanvogels aanwezig? Vragen die wij niet kunnen beantwoorden, maar die wel interessant zijn. Het was in ieder geval een magnifiek moment die zondagmorgen om grote aantallen Kraanvogels te zien vertrekken van deze slaapplaats.

Om 7.50 uur is er een tweede spektakel; de ganzen stijgen op! Tussen 7.50- en 8.20 uur vertrekken circa 5.500 ganzen van de slaapplaats aan de oostzijde van de observatietoren richting akkers waar gevoerd wordt. Evenals op 3 november was de verhouding Kol- en Rietgans 40 – 60 %. Ook zien we 14 Nijlganzen tussen de grote groep Kol- en Rietganzen.

Wij constateren dat we een verschil hebben met zaterdagavond van het aantal ganzen; respectievelijk 7.600 ex op zaterdagavond tegen 5.500 ex. op zondagmorgen. Zijn er s' nachts ganzen vertrokken naar een andere slaapplaats of naar een ander overwinteringsgebied. Interessante vraag die wij niet kunnen beantwoorden. Het massale vertrek van de slaapplaats op zondagmorgen is bijzonder spectaculair.

Na het vertrek van de Wulpen gaan we via de noordzijde van de Moordamm in westelijke richting en rijden om het Rehdenner Geestmoor via een zandpad door de Pijpestroevelden die worden begrast door Diepholzer Moorschnucken.

We zien meerdere foeragerende Buizerds en Torenvalken, Gaaien, Zwarte kraaien en Spreeuwen. Via de zuidzijde gaan we terug naar Wagenfeld waar we bij de Schäferie nog een Klapekster zien. Rond 9.30 uur zijn we bij hotel Wiedemann en genieten van het zondagmorgen ontbijt. Na het ontbijt rekenen we af en laden we de bagage in de auto's en nadat we bij de bakker brood hebben gekocht, vertrekken we naar het zuidoostelijk gelegen Grosses Moor bij Uchten.

Grosses Moor - Uchten

De omgeving van het Grosses Moor is kleinschaliger dan in het noordwestelijk gebied waar het Rehdenner Geestmoor ligt. Naast veel graslanden zijn hier ook weer veel natte korrelmaïsvelden waar we op meerdere locaties honderden Kraanvogels foeragerend aantreffen. Ten noorden van Wamsen zien we grootschalige veenontginningen, waar verveend wordt en nieuwe natuurgebieden gecreëerd worden.

Potgrondproductie.

De vervening is grootschalig en bij de potgrondfabriek staan meerdere veentreintjes, tractoren en shovels die het veen moeten vervoeren. In de directe omgeving is goed te zien waar in het verleden verveend is. In het verleden zijn de verveende gebieden weer geschikt gemaakt voor de landbouw; tegenwoordig worden de verveende gebieden geschikt gemaakt voor nieuwe natuur. De in het verleden verveende gebieden zijn goed herkenbaar aan de laagten en de houtsingels die op rillen in het landschap staan.

Ten zuiden van Gösloh zien we vele honderden Kraanvogels hoog uit het noordoosten arriveren die invallen bij foeragerende Kraanvogels. Ook zien we grote groepen die vermoedelijk doorvliegen en niet gaan foerageren. Het is een imposant gezicht om naast de foeragerende Kraanvogels, invallende ex. te zien en ook ex. die op een behoorlijke hoogte doorvliegen.

Verveend landschap.

Ten noorden van Warmesen arriveren we bij een parkeerplaats waar een vierde uitzichttoren is, die een goed uitzicht geeft over een hoogveengebied dat verveend wordt. Het is een grootschalig hoogveengebied waar grote sleuven zijn gegraven en waar hoogveenturven op rillen te drogen liggen.

Ook wordt na de afvoer van hoogveenturven de onderlaag grootschalig afgegraven en afgevoerd voor de verwerking van potgrond. In het westelijk gedeelte wordt de ondergrond afgegraven voor natuurontwikkeling. Nadat de turven en het veen zijn afgevoerd, wordt het restveen weer teruggezet en wordt deze gebieden als natuurgebied beheerd.

De grondwaterstand wordt zoveel mogelijk verhoogd en de veenvorming weer geactiveerd.

Moterkap Kuche.

Wij verkennen dit gebied in de omgeving van de observatietoren en zien enkele foeragerende Buizerds en Torenavallen, een Ree en weer een Klapkster. Het is een interessant gebied dat veel informatie geeft over verveningsactiviteiten die hier in dit deel van Niedersachsen nog op grote schaal plaatsvinden. Na een traktatie van Gert gaan wij richting Damme. Wij maken een stop bij het NSG Renzelermoor, een zandopduiking in een overwegend agrarisch gebied dat van botanisch belang is, vanwege heidevegetaties. Wij noteren achtereenvolgens: Vink, Grote lijster, Boomkruiper en overtrekkende Kol- en Rietganzen en zien een Reebok. Na een korte wandeling in dit gebied oriënteren wij ons op het beheer en constateren dat begrazing plaatsvindt met schapen. Via het Dammermoor rijden wij richting de rijksweg naar Osnabrück en zien in het Dammermoor grootschalige verveningsprojecten. In het Dammermoor worden landbouwgronden verveend en weer als nieuwe natuurgebieden opgeleverd. Via Ströhen gaan wij richting Barenburg en Kirchdorf en Rottinghausen, waar wij als bermtoerist ter hoogte van het vliegveldje onze late lunch nuttigen en deze vogelreis al even evalueren.

Vervolgens rijden we naar Osnabrück en verder richting Nederland waar we omstreeks 19.00 uur in Epe arriveren. Voordat we afscheid hebben genomen op een parkeerplaats langs de A1 spreken we af dat in 2008 weer een nieuwe vogeltrip georganiseerd wordt.

Adressen

Adressen hotels

Central-Hotel Wagenfeld

Hauptstrasse 68

49419 Wagenfeld

Tel. 05444 - 98980

Fax. 05444 – 989811

www.centralhotel-wagenfeld.de

Hotel Wiedemann

Hauptstrasse 60

49419 Wagenfeld

Tel. 05444 – 244

Fax. 05444 – 254

www.hotel-wiedemann.net

hotel-wiedemann@t-online.de

NGO:

BUND Diepholzer Moorniederung

Langer Berg 15

D – 49419 Wagenfeld – Ströhen

Tel. 49 5774 371

Fax. 49 – 5774 1313

Info [@bund-dhm.de](mailto:info@bund-dhm.de)

www.bund-dhm.de

Naturschutz Informations Zentrum (NIZ)

Haus im Moor

Arkeburger strasse 20

D – 49424 Goldenstedt

Tel. 49 4444 2694

Fax. 49 4444 1827

nizgoldenstedt@compuserve.de

www.goldenstedtermoor.de

Naturschutzring Dümmer

Am Ochsenmoor 52

D – 49448 Hüde

Tel. 49 5443 1367

Fax. 49 5443 2707

Naturschutzring duemmer@t-online.de

www.naturschutzring-duemmer.de

Websites

www.bund-dhm.de

www.goldenstedtermoor.de

www.naturschutzring-duemmer.de

www.grus-grus.eu

Bronnen

Nestmann Rico. Kranichrastplatz Ostseeküste. 2007.

Lundin Göran. Cranes – where, when and why? 2005.

BUND Diepholzer Moorniederung. Natur entdecken am Neustädter Moor. 2003.

Littkemann S. BUND. Hochmoore werden zum Leben erweckt. Diepholzer Moorniederung. 2002

Hottinga Adrie & Gert Prins. KNNV afdeling Epe en Heerde. Vogelreis Lac du Der. 4 t/m 7 november 2006.

Naturschutzring Dümmer und RUZ-DH. Natur-Erlebnispfad Dümmer. Brochure.

Brandt Thomas, Cordula Jülch en Kilian Wasmer. Die Diepholzer Moorniederung in Niedersachsen. Der Falke 54. 2007.

Weiss Moning. Vögel beobachten in Norddeutschland. Die besten Beobachtungsgebiete zwischen Sylt und Niederrhein. 2006.

